

Linneuniversitetet

Kalmar Växjö

Examensarbete 15 hp

Det nya hotsamhället

Hur hotsamhället, politics of fear och culture of fear påverkar den svenska mediediskursen om terrorism

Författare: Simon
Kristoffersson
Handledare: Göran Palm
Examinator: Dino Viscovi
Termin: VT16
Ämne: Medie- och
kommunikationsvetenskap
Nivå: C-nivå
Kurskod: 2MK300

Abstrakt

På morgonen 22 mars 2016 gjorde sig den jihadistiska terrorismen återigen påmind i Europa. Två snabbt på varandra följande dåd skakade om Bryssel – och Europa. 35 personer miste livet och dåden kom enligt medierapporteringen inte som en överraskning. Terrororganisationen Islamiska staten (IS), med det territoriella målet att återskapa det historiska Bagdadkalifatet, tog snabbt på sig dåden.

Dessa dåd är bakgrunden till denna uppsats i vilken jag undersöker hur den *svenska mediediskursen om terrorism konstrueras och hur diskursen korrelerar med hotsamhället, politics of fear och culture of fear*. Denna formulering fungerar som uppsatsens primära frågeställning medan skillnaden mellan den amerikanska diskursen och den svenska är uppsatsens sekundära frågeställning. Uppsatsens syfte är att lämna ett bidrag till dels den svenska forskningen om terrorism, dels den svenska forskningen om hotsamhället, culture of fear och politics of fear – samt hur dessa fenomen konvergerar.

Undersökningens metod är diskursanalys där Richard Jacksons (2005) diskursanalys av hur de amerikanska politikerna och ämbetsmännen konstruerade diskursen om "the war on terrorism" fungerat som utgångspunkt. Empirin utgörs av 36 nyhetsartiklar från Aftonbladet (pappersupplaga), Dagens Nyheter (pappersupplaga) och Sveriges Television (webb). Empirin inhämtades från det datum respektive medium inledde sin rapportering, fram till dess att det uppstod en mättnad i materialet där mönster kunde urskiljas.

Diskursen visar att terrorismen och dess hot har normaliserats och blivit en del av den europeiska vardagen. Denna konstruktion är tydligt influerad av en politics of fear- och culture of fear-retorik. Dåden beskrivs som väntade och terroristerna gestaltas inte lika barbariska som de görs i den amerikanska diskursen, även om terrordåden som handlingar beskrivs som avskyvärda. I större utsträckning än i den amerikanska diskursens tas sociala bakomliggande mekanismer upp. Diskursen visar tydligt att det finns en hotbild mot hela Europa och därmed mot Sverige. Definitionen av hotbilden mot Europa har demokratiska förtecken: demokratin, öppenheten och det fria livet är det som hotas. Den amerikanska diskursens definition av 11 septemberattackerna som en attack mot "oskyldiga amerikaner" är liknande. Det råder en frånvaro av en motdiskurs, vilket beror på mediernas, politikernas och terrorexperternas symbiotiska förhållande. Den svenska diskursen beskriver attackerna som krigshandlingar på samma sätt som den amerikanska diskursen gör, men i den svenska diskursen är det inte lika självklart att svaret på attackerna är ett "war on terrorism".

Nyckelord

Terrorism, medier, mediediskurs, diskursanalys, hotsamhället, politics of fear, culture of fear, discourse of fear.

Förord

”Vanan är halva naturen”, säger Karl Johan Stav i Nässlorna blomma. Och nog är det så. I startskedet kändes denna uppsats som ett Sisyfosarbete. Jag läste tidigare c-uppsatser och undrade hur jag skulle mäta med att skriva sådana epos; jag läste avhandlingar och tanken på att jag volymmässigt skulle prestera ungefär en femtedel av en sådan var svindlande. Jag såg framför mig hur jag bågnade under pressen och sakta singlar ner i ad hocandets mörka bråddjup. Så tedde det sig då.

Men vanan är halva naturen. Sida för sida, tanke för tanke inkorporerades jag i c-uppsatsskrivandet. Jag duschade med Frank Furedi och tränade med Richard Jackson. Någon gång sov jag med David L. Altheide. Och trots allt hade jag nästan tre års MKV-studier i ryggen och därmed en viss... vana.

Jag vill tacka min flickvän. Hon har lyssnat på mina obegripliga resonemang och kommit med goda råd, främst när frågorna antagit någon form av sociologisk skepnad. Jag vill också tacka Christina Dahlgren för kloka synpunkter och goda råd. Avslutningsvis vill jag tacka min handledare Göran Palm. Du har kommit med snabb, handfast och förnuftig feedback oavsett när, och i vilken omfattning, jag skickat mina röriga utkast till dig. Jag har alltid lämnat handledningstillfällena med råg i ryggen och uppsatsens nästa steg för mina ögon. Tack!

Växjö den 26 maj 2016

Simon Kristoffersson

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Problemformulering	2
1.2 Mål och syfte	3
1.3 Undersökningens fortsatta disposition	3
2 Bakgrund	4
2.1 Brysseldåden 2016	4
2.2 Islamiska staten (IS)	4
2.3 Terminologin i uppsatsen	5
3 Tidigare forskning, teori och bärande begrepp	6
3.1 Terrorism och politics of fear	7
3.2 Medier och terrorism	10
3.3 En global mediediskurs om terrorism	10
3.4 Svensk medierapportering om terrorism	12
3.5 "De andra" som stereotypa	13
3.6 Risk- och hotsamhället	13
3.7 Culture of fear	14
3.8 Nyhetskällor	15
3.9 En svensk forskningslucka	16
3.10 Sammanfattning	16
4 Metod	17
4.1 Urval	17
4.1.1 <i>Medierna – kort introduktion</i>	17
4.2 Förklaring av diskursbegreppet	18
4.2.1 <i>Nyheter som diskurs</i>	19
4.3 Diskursanalys – vad innebär metoden?	19
4.4 Varför diskursanalys?	19
4.5 Analyskategorier	20
4.6 Tillvägagångssätt	21
4.7 Metoddiskussion	21
4.7.1 <i>Generaliserbarhet</i>	21
4.7.2 <i>Validitet och reliabilitet</i>	22
5 Resultat och analys	24
5.1 Mediernas gestaltning av terrordåden	24
5.1.1 <i>Gestaltningen av terroristerna – barbarer eller stratifieringens förlorare?</i>	26
5.1.2 <i>En fråga om när – och inte om</i>	28
5.1.3 <i>Sammanfattning</i>	31
5.2 En attack på det politiska navet	32
5.2.1 <i>Hotbilden mot Europa och Sverige</i>	32
5.2.2 <i>Terrorismen tar inte rast</i>	36
5.2.3 <i>Sammanfattning</i>	37
5.3 Den amerikanska diskursens globalisering	38

5.3.1 Sammanfattning	40
6 Slutdiskussion	42
6.1 Politics of fear och relationen mellan politiken, medierna och terroristerna	42
6.2 Culture of fear som demokratiskt problem	44
6.3 Slutsatser	45
6.4 Förslag på vidare forskning	46
Referenser	48
Bilagor	I
Bilaga A: Aftonbladet	I
Bilaga B: Dagens Nyheter	I
Bilaga C: Sveriges Television	II

1 Inledning

På morgonen den 22 mars 2016 gjorde sig den jihadistiska terrorismen återigen påmind i Europa. Två snabbt på varandra följande dåd skakade om Bryssel – och Europa. Dåden kom enligt medierapporteringen inte som en överraskning. Sedan Parisdåden i november 2015 har terroristernas spår lett till Belgien. Explosionerna på flygplatsen Zaventem och tunnelbanestationen Maalbeek 22 mars föranleddes av ett flertal antiterrorräder – skeenden som intensivt rapporterades i medierna.

Att journalistiken förenklar verkligheten är både en självklarhet och en kritik. Om verkligheten är obegränsad medan mediernas format är begränsade krävs av journalistiken förenkling, men förenklingen ska emellertid inte överskrida de av formaten satta ramarna för nödvändighet (Strömbäck, 2009). Denna förenkling av verkligheten är sprungen ur medielogiken.

Medielogiken är det samlingsbegrepp som rymmer mediernas olika berättartekniker för att reducera informationsmängden och fånga människors uppmärksamhet (Strömbäck, 2009). Förenkling är en av otaliga berättartekniker. Att återge historiska samband mellan jihadistiska terrorgrupper och deras förakt mot västvärlden; att beskriva bakomliggande amerikanska geopolitiska incitament för invasionen av Irak 2003; att beskriva ideologiska övertygelser som motiverar urskillningslöst mördande. Detta görs inte i en handvändning när mediernas resurser urholkas samtidigt som kampen om en divergent publik pågår.

Därför är mediernas berättartekniker betydelsefulla för hur en diskurs konstrueras. Den radikale terroristen stereotypiseras (Merskin, 2004). De från fjärran resta terrorcellerna polariseras mot de oskyldiga västerlänningarna (Jackson, 2005). De detonerade bombernas verkan tillspetsas. Den pågående jakten på överlevande terrorister intensifieras. Den överlevande personifieras. De i blod täckta händernas konkretiseras (Aftonbladet, DN & SVT). Och hela skeendet förenklas (Strömbäck, 2009). I förlängningen har dessa mediegestaltningar betydelse för hur människor uppfattar frågor då medierna representerar en spegelbild av verkligheten (Strömbäck, 2009). Politikens

medialisering – den process i vilken mediernas institutionella betydelse spiller över på politiska institutioner och processer – innebär en politisk anpassning till medielogiken (Esser & Strömbäck, 2014). Även om den politiska institutionen i vissa hänseenden är underordnad mediernas villkorade makt, finns det en agenda mot vilken de båda institutionerna ömsesidigt dras – politics of fear (Furedi, 2005). Förekomsten av politics of fear – och culture of fear – i diskursen är intressant att undersöka för att problematisera hotsamhället och dess utveckling. Vi har gått från ett risksamhälle till ett hotsamhälle – men hur ter sig detta hotsamhälle i dag?

1.1 Problemformulering

Min problemformulering tar avstamp från teorier om hotsamhället, politics of fear¹ och culture of fear² och den diskursanalys Richard Jackson (2005) genomförde efter 11 septemberattackerna 2001. Jackson studerade hur amerikanska politiker och ämbetsmän skapade en diskurs som legitimerade ett ”war on terrorism” och kontrasterade oskyldiga amerikaner mot barbariska araber (Jackson, 2005). Med Jackson som inspiration har jag valt att fokusera på den svenska mediediskursen om terrorism för att undersöka i vilken utsträckning den korrelerar med hotsamhället, politics of fear och culture of fear.

Min primära frågeställning lyder således:

1. Hur samspelar den svenska mediediskursen om terrorism med teorier om hotsamhället, culture of fear samt politics of fear?

Vidare har jag stipulerat en sekundär frågeställning:

2. Hur skiljer sig den amerikanska terrordiskursen från den svenska terrordiskursen?

Denna frågeställning är att betrakta som en naturlig följd av den inspiration jag har hämtat från Jackson – men också då mycket av forskningen, vilket senare i

¹ Jag har valt att inte översätta politics of fear till svenska, då det föreligger en risk att begreppet förvanskas allt för mycket. En översättning såsom en ”politik genom rädsla” haltar väsentligt, och således används begreppet oöversatt.

² Jag har valt att inte översätta culture of fear till svenska, då det föreligger en risk att begreppet förvanskas allt för mycket. En översättning såsom en ”kulturen av rädsla” haltar väsentligt, och således används begreppet oöversatt.

uppsatsen kommer att visas, tyder på att den amerikanska mediediskursen om terrorism har globaliserats. Således kan dels de två diskurserna jämföras, dels ge ett mått på den amerikanska diskursens eventuella globalisering.

1.2 Mål och syfte

Uppsatsens mål är att analysera hur den svenska mediediskursen om terrorism konstrueras i samband med Brysseldåden. Vidare är målet att visa i vilken utsträckning mediediskursen samspelar med teorier om hotsamhället, politics of fear och culture of fear samt visa på eventuella skillnader mellan den amerikanska diskursen om terrorism och den svenska diskursen om terrorism.

Uppsatsens syfte är att lämna ett bidrag till dels den svenska forskningen om terrorism, dels den svenska forskningen om hotsamhället, culture of fear och politics of fear – samt hur dessa fenomen konvergerar.

1.3 Undersökningens fortsatta disposition

I nästa kapitel presenteras bakgrunden: vilka är Islamiska Staten och vad skedde under Brysseldåden? Därefter följer kapitel tre med tidigare forskning, teori och bärande begrepp. I kapitel fyra beskrivs undersökningens metod och urval, en kort introduktion av medierna, förklaring av diskursbegreppet och diskursanalysen samt en metoddiskussion. Kapitlet innehåller också en presentation av de analyskategorier som ligger till grund för analysen. I kapitel fem presenteras resultat och analys. Presentationen är indelad i tre huvudteman: mediernas gestaltning av terrordåden, mediernas gestaltning av hotbilden samt en jämförelse mellan den amerikanska terrordiskursen och den svenska motsvarigheten. I det sjätte och avslutande kapitlet förs en slutdiskussion utifrån resultat- och analysdelen. Avslutningsvis presenteras de slutsatser som undersökningen renderat samt förslag på vidare forskning.

2 Bakgrund

2.1 Brysseldåden 2016

Strax efter klockan 8 på morgonen den 22 mars 2016 började rapporterna strömma in om en kraftig explosion på flygplatsen Zaventem i Bryssel. Något senare står det klart att det rört sig om flera explosioner. Omkring en kvart senare kommer även uppgifter om att det kan finnas dödsoffer på flygplatsen. Knappt två timmar senare, 09.51, kommer ännu ett larm, denna gång om explosioner i tunnelbanan i Bryssel vid stationen Maalbeek. Hela tunnelbane-systemet stängs ner.

10.28 meddelar svensk polis att man förstärker den polisiära närvaron på svenska flygplatser och ökar de trygghets- och säkerhetskapande åtgärderna där, och på andra platser i samhället. Samtidigt stiger dödstalen efter attackerna i Bryssel. Runt lunchtid kommer rapporter om att jihadistiska terrororganisationen Islamiska staten (IS) tagit på sig dådet.

På eftermiddagen meddelar Belgiens utrikesminister att man fruktar att misstänkta fortfarande är på fri fot. Samtidigt säkrar polis, militär och säkerhetsstyrkor områden i Bryssel. Totalt miste 35 personer livet i attackerna, och omkring 300 skadades – många allvarligt.

Brysseldåden hade tydliga kopplingar till de terrordåd som IS utförde i Paris i november 2015 – bland annat hade Salah Abdeslam, delaktig i Parisdåden, flytt direkt från Paris till Bryssel under samma natt som dåden utförts. Adelsdam greps i en antiterror råd i Brysselförorten Molenbeek endast fyra dagar innan Brysseldåden utfördes (Aftonbladet, DN & SVT).

2.2 Islamiska staten (IS)

Den organisation som i juni 2014 tog sig namnet IS hade dittills haft en snabb och relativt obemärkt uppgång med otaliga namnbyten under de senaste åren. Gruppen var ursprungligen en del av terrororganisationen *al-Tawhid al-Jihad* och gick senare upp i al-Qaida i Irak. När Abu Bakr al-Baghdadi år 2010 blev ledare för gruppen återtog han det gamla namnet IS. Innan dess kallade gruppen sig *al-Sham* (mer känt som ISIL eller ISIS: Islamiska staten i Irak och

Levanten eller Islamiska staten i Irak och Syrien). Det som skiljer IS från tidigare terrororganisationer, och är grunden för deras framgångar, är dess modernitet och pragmatism (Napoleoni, 2015). Gruppens ledarskap har förstått de begränsningar som dagens stater står inför i en globaliserad och multipolär värld. Med ett möjligt regimskifte i Syrien som incitament har Kuwait, Qatar och Saudiarabien finansierat diverse väpnade organisationer – bland annat IS. IS har emellertid inte fört ombudskriget med sponsorpengarna, utan använt pengarna till att etablera egna territoriella fästen i finansiellt strategiska regioner. Trots behandlingen av sina motståndare sprider IS ett kraftfullt budskap till den muslimska världen om kalifatets återkomst och en ny guldålder för islam, lik den som rådde i Arabien under 600- och 700-talen. Detta budskap måste förstås mot den destabilisering som präglar Mellanöstern i dag. Det territoriella målet är att återskapa det historiska Bagdadkalifatet vilket under storhetstiden sträckte sig från Bagdad ända in i dagens Israel, innan det besegrades av mongolerna 1258 (Napoleoni, 2015).

2.3 Terminologin i uppsatsen

Terminologin skiljer sig en del i hur organisationen benämns av omvärlden: regeringarna i USA och Storbritannien benämner gruppen som ISIL, medan amerikanska medier föredrar ISIS. Australiska medier kallar dem Islam State Group. I uppsatsen kommer jag uteslutande att referera till dem som IS av två skäl: dels använder gruppen själva namnet och kommer troligen att fortsätta göra det i framtiden (Napoleoni, 2015), dels är det så de svenska medierna benämner gruppen.

3 Tidigare forskning, teori och bärande begrepp

I detta avsnitt kommer den teoretiska grunden för studien samt de bärande begrepp som används att presenteras. Teorierna kommer sedermera användas för att analysera empirin. Då problemformuleringen är starkt knuten till teorier om hotsamhället och politics of fear blir dessa teorier framträdande.

Hotsamhället används i uppsatsen som ett vidare begrepp som innefattar angränsande och överlappande teorier såsom politics of fear och culture of fear (vilka beskrivs senare). Jag kommer att använda begreppen för att argumentera för mediediskursens införlivande av dem och således integrera teorierna med empirin för att exemplifiera och konkretisera. Utöver ovanstående teorier har jag använt Göran Palms (2002) definitioner av nyhetskällor för att skapa förståelse för vilka källor som befolkar diskursen, och vilka konsekvenser det får för konstruktionen av diskursen och hur det påverkar avsaknaden av en motdiskurs.

Det finns otalig forskning om medier såväl som terrorism – med otaliga perspektiv, ingångar och utgångspunkter. Mycket av den forskning som intresserar sig för medier och terrorism fokuserar på USA i allmänhet, och 11 septemberattackerna i synnerhet. Således har den forskning jag läst haft en amerikansk slagsida. Den svenska forskningen är ringa, och är ofta komparativ för att se skillnaden i medierapportering från till exempel krigshändelser och terroråd. Sådan forskning är intressant då aspekter av det jag kommer att undersöka ryms, men rent generellt har jag intresserat mig för forskning om risksamhället och konstitutionen av mediediskurser om terrorism. Att denna forskning då ofta är amerikansk är i sig ovidkommande då denna forskning ligger till grund för en undersökning av den svenska mediediskursen om terrorism. Således ”lånas” i mångt och mycket den befintliga forskningen för att implementeras i en svensk kontext.

Den tidigare forskning som presenteras nedan berör mediernas förhållande till terrorism, den amerikanska mediediskursen om terrorism och dess globalisering och hur människor från Mellanöstern blir föremål för stereotypa

terroristmetaforer. Nedan beskrivs den forskning som jag använt för att formulera min egen forskningsfråga. Därefter kommer jag att precisera den forskningslucka jag har identifierat.

I många fall konvergerar den tidigare forskningen med de teorier jag har använt mig av, och således presenteras tidigare forskning och teori under detta gemensamma kapitel – till exempel utgör politics of fear både tidigare forskning och teori.

3.1 Terrorism och politics of fear

David L. Altheide (2006a) undersöker hur nyhetsrapporteringen om terrorism i fem nationellt framträdande amerikanska tidningar speglar de villkor, och den diskurs, som är knutna till politics of fear. Altheide genomför en kvalitativ analys för att belysa dominansen och betydelsen av orden rädsla, offer, terrorism och brottslighet 18 månader före och efter 11 septemberattackerna 2001. Altheide visar att terrorism och brottslighet är mycket nära anknutna till den ökade användningen av rädsla som begrepp. Altheide hävdar att diskursen om rädsla inkluderar terrorism, och är då förenlig med en framväxande politics of fear. Han anser att politics of fear är ett framträdande motiv för medierna och deras rapportering. Vidare är, inom denna ram, nyhetsrapporteringen om terrorism kopplad till ett slags *victimization* (alla medborgare är potentiella offer), vilket ger rädslan i berättelserna en påtaglig känsla av närhet. Politics of fear som katalysator för utsatthet och rädsla skapar ett samhälle där alla är potentiella offer för det som fruktas, och detta leder till att medborgarna underordnas politiken – och blir beroende av den och av dess chanser att betvinga farorna.

Således hävdar Altheide att väldigt få politiker motsäger sig politics of fear då denna typ av politik är själva definitionen av att legitimera sitt handlande; skicklig propaganda, i samarbete med medierna, ger en plattform där flyktiga utsagor låter sig förklara komplexa händelser. Taktisk användning av förhöjda terrorhotnivåer kräver uppmärksamhet åt uppgiften, och är avgörande för att undvika kritik mot den politik som bedrivs. Detta är enligt Altheide den

viktigaste punkten – de som tvekar inför hotens (påstådda) realitet utmålas som kritiker och motståndare.

Altheide hävdar att ”kontrollritualer” är lättare att acceptera när de är övertygande och institutionaliserade. Politics of fear med terroristkopplingen som styrmedel, med en nationell eller internationell motivering, är mer symboliskt övertygande än nationella brott som ”bara” begås på gatan. Den påträngande övervakningen blir en kanal att kommunicera, och befästa, kontrollen i. Rädslan uppfattas vara terrorismen, där polisiära och militära krafter symboliskt förenas i rollen som beskyddare av medborgarna (Altheide, 2006a).

Massmedierna främjar terrorism genom att betona rädsla och en osäker framtid (Altheide, 2007). Altheides undersökning bygger på en kvalitativ analys av nyhetsinslag från dagstidningar och tv för att illustrera hur massmedierna grundar diskursen om kriget mot terrorismen (the war on terrorism) i en rädsla, som kan definieras som en förväntan att fara och risk är ett centralt inslag i vardagen. Altheide visar att terrordiskursen är en del av en allmän ram som omfattar en diskurs om rädsla (discourse of fear), som främst förknippas med brott, liksom flera decennier av negativ rapportering om Mellanöstern. Fienden beskrivs som en grupp barbariska beväpnade män som motiverat tortyr som ett medel för sina onda intentioner, medan amerikanska överträdelser ofta utmålas som ilska eller hämnd. Politics of fear förenas med denna diskurs – medborgarna blir vana vid säkerhetsretorik, som ofta krävs för att tillåta polisiära sökningar, tolerera polisiära åtgärder och underordna sig elektronisk övervakning av arbetsplatser, bostadsområden och butiker.

11 septemberattackerna 2001 definierades i medier och populärkultur som ett angrepp på amerikansk kultur – och till och med på civilisationen som sådan. Dessa definitioner låg i linje med en redan existerande diskurs om rädsla som tillsammans med symboliska bilder av araber som ”andra” eller marginaliserade framställde dem som ett hot mot den personliga och nationella säkerheten. Terrorismen blev en vidsträckt symbol för omfattade rädsla och internationella ingripande. Innebörden av terrorism utvidgades från en taktik och strategi till att också innebära en idé, en livsstil och i slutändan ett nytt världstillstånd.

Medierapporteringen bidrog till denna breda definition av terrorism som ett tillstånd.

Politics of fear rymmer antagandet att politiker medvetet manipulerar människors oro för att uppnå sina egna mål. Politikerna betraktar i regel rädsla som en viktig resurs för att lyckas och nå fram med sina budskap. Skrämseltaktik kan i vissa fall fungera för att underminera politiska motståndare och vinna röster från väljarna. Politiska aktörer och mediefären är direkt delaktiga i användandet av rädsla för att marknadsföra sin agenda – politiken har internaliserat en *culture of fear*: politiska meningsskiljaktigheter handlar ofta om vilken risk medborgarna borde oroa sig mest över. Den europeiska politiken domineras i dagsläget av bland annat rädslan för terrorism.³ Politics of fear hade inte fått genomslag om den inte genljuder i det kulturella klimatet – politiker kan helt enkelt inte skapa rädsla ur tomma intet. De har inte heller monopol på spridningen av rädslan. Panik över till exempel terrorism kan i dag snabbt uppstå på internet, utan politiska aktörers inblandning. Anledningen till att politics of fear har en så kraftig resonans är det sätt som människor har stöpts till sårbara objekt. Den politiska makten behöver inte påminna medborgarna om att de är maktlösa inför hoten: medborgarna tolkar händelser genom en prisma av oro och rädsla (Furedi, 2005). Furedi hävdar att rädslan medvetet har politiserats och använts som en resurs för den politiska eliten. En politics of fear-retorik kan användas för att väcka en allmän reaktion på ett uppfattat hot med syfte att skapa konsensus och enighet, vid till exempel ett terrordåd (Furedi, 2005).

David L. Altheide (2006b) menar alltså att politics of fear som fenomen är sprunget ur en diskurs om rädsla (discourse of fear). Politics of fear fungerar som en begreppslig koppling mellan makt, propaganda, medier och populärkultur, och diskursen om rädsla karaktäriserar det sociala livet som farligt, ängsligt och fyllt med potentiella offer. Denna symboliska ordning inbjuder till skydd, övervakning och handlande för att förhindra att ännu fler medborgarna blir presumtiva offer. På så vis menar Altheide att en diskurs av

³ Trots att Furedi skrev detta 2005 är även i dag den europeiska politiken högst inbegripen i terrorfrågan.

rädsla föder politics of fear. Det är inte rädslan som sådan i det sociala livet som är primär utan hur den definieras och realiserar i det vardagliga livet.

Enligt Altheide har rädslan som begrepp över tid alltmer integrerats i vissa ämnen, och kommit att bli så starkt associerad med dem att rädslan inte längre uttrycks explicit: den har underförstått blivit inlemmad i ämnet. Politics of fear är ett dominerande motiv för medierna och inom detta ramverk har medierapporteringen om terrorism alltmer kommit att knytas till ett *victimisation narrative* (ett narrativ/en återberättande bild där medborgarna är potentiella offer) som gör faror och hot till ständiga inslag i det vardagliga livet. Politics of fear är teoretiskt applicerbart för att förstå den medierade rädsla som genomsyrar den politiska och populärkulturella samtiden (Altheide, 2006b).

3.2 Medier och terrorism

Modern terrorism är riktad mot obehäpnade, oskyldiga människor, och baserad på en skrämselstrategi som används av icke-statliga aktörer, där syftet är att påverka statliga organ. Vidare hävdar författaren att utan detaljerad medierapportering är modern terrorism meningslös. Massmedierna "hjälp" terroristerna att iscensätta dramatiska dåd, och fokuserar publikens uppmärksamhet på känslosamma ögonblick av tragedi, som framkallar en känsla av rädsla och personlig försvarslöshet (Anufrienko, 2013).

Den moderna terrorismen är beroende av informationsspridning som täcker det globala spektret. Ju mer rapportering från utförda terroristattacker, desto mer påverkas beslutsfattande aktörer. Under 2000-talet har terrorism blivit ett kraftfullt medel för politiskt inflytande genom den allmänna opinionen. I dag är terrororganisationernas effektivitet till stor del beroende av dess globala expansion, för att få så mycket publicitet som möjligt (Anufrienko, 2013).

3.3 En global mediediskurs om terrorism

I en kritisk diskursanalys jämför Susan Dente Ross och Sudeshna Roy (2011) hur medierna kommenterar terrorhändelser i tre länder där de inträffat – USA, Indien och Skottland. De jämför mediernas roll i händelsernas konstruktion, ideologisk uppfattning och rekommenderade motåtgärder för terrorismen.

Medierapporteringen jämförs för att exponera likheter och skillnader i ledartexter om 11 septemberattackerna i USA, terroristattackerna i Bombay 26 november 2008 och frisläppandet av Lockerbiebombaren 20 augusti 2009 i Skottland. Författarna hävdar att den kollektiva (inter)nationella mediekonstruktionen av terrorismens händelsesfär överskrider en viss terrorhändelse, nationsgräns och tid, för att begränsa och definiera vad som är, och inte är, terrorism (Dente Ross & Roy, 2013).

Dessa resultat tyder på att medierna i de tre länderna deltagit i och bidragit till globala och ideologiska diskurser om terrorism, såsom producerade identiteter, enhetligt medborgarstöd för den nationella regeringen och motiv för den inhemska regeringens motåtgärder för terrorism. Diskurserna var tydligt konstituerade i den diskurs som dominerade den amerikanska mediediskursen efter 11 septemberattackerna. Nationella inslag i diskurserna, såsom delar av den inhemska kulturen och psykologin, kompletterade den globala diskursen (Dente Ross & Roy, 2013).

Det diskursiva förverkligandet av den globala terrorismens händelsesfär sker på en ideologisk nivå, där en skillnad mellan "oss" och "dem" förvärrar alienationen – och där terroristerna framställs som "de andra". Terrorism presenteras inte som en form av extrem protest mot sociala orättvisor, dominerande grupper, kulturer och ideologier, men som en handling genomförd av avskyvärda galningar och fanatiker. Denna diskursiva alienation av terrorister förstärker "deras" missnöje mot "oss", vilket innebär att den diskursiva terrorcykeln sluts. Terroråderna genererade genom mediediskursen en nationell känsla av samhörighet, och enade länderna. Författarna hävdar emellertid att de slutsatser som kan dras av undersökningen kan relateras till den västerländska mediehegemoniska diskursen om terrorism. Författarna hävdar att den globala terrorismens händelsesfär är diskursivt medierad genom den västerländska diskursen.

Den västerländska, och då främst den amerikanska, mediediskursen har i vissa avseenden globaliserats och anammats i andra delar av världen (Dente Ross & Roy, 2013).

Rita Manchanda (2010) menar att diskursen skapas bland annat genom att tillskriva kriget mot terrorismen en överordnad betydelse, utelämna orsakssamband vid terrordåd, producera en allmän rädsla för ”effekt utan orsak” samt konstruera en särskild retorisk struktur av radikaliserings som gör alla medborgare sårbara, och dåden oförutsägbara. I linje med Dente Ross och Roy (2013) forskning visar också Manchanda (2010) att en globalisering av mediediskursen om terrorism har skett.

3.4 Svensk medierapportering om terrorism

Lars Nord och Jesper Strömbäck (2003) jämför den svenska medierapporteringen från 11 septemberattacker och det efterföljande Afghanistankriget, vilket inleddes 7 oktober 2001. Det empiriska underlaget består av material från Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Expressen och Aftonbladet, samt från TV4-Nyheter, Aktuellt och Rapport. Materialet är från de efterföljande fem dagarna från respektive händelse (Nord & Strömbäck, 2003). Resultatet visar att mediebevakningen från de två händelserna skilde sig på flera sätt. Nyheten om terrorattacker gavs mycket större utrymme än nyheten om Afghanistankriget. Förekomsten av explicita källor och citat var vanligare i rapporteringen om terrorattacker. Spekulationer förekom ofta i båda fallen, men var mest frekventa i mediebevakningen av terrorattacker – liksom förekomsten av stereotyp retorik (Nord & Strömbäck, 2003).

Nord och Strömbäck hävdar att terrorattacker är överraskande till sin natur och avviker från det normala, och blir således svårare att bevaka gällande kausalitet och tillgång till initierade källor (Nord & Strömbäck, 2003). Nord och Strömbäck anser att resultatet inte går att förklara utifrån strukturella villkor såsom medieformat eller ägarform, och att resultatet tyder på att det finns en mediekonvergens – inte bara i tekniskt hänseende, utan även gällande det journalistiska innehållet i olika medieformat (Nord & Strömbäck, 2003). Skillnaderna mellan medieformaten i rapporteringen är inte särskilt stora, vilket ger belägg för att en kvalitativ undersökning med ett fåtal medier torde ge en representativ bild av mediediskursen. Avslutningsvis är den svenska medierapporteringen i hög grad baserad på amerikanska medier, vilket bekräftar den bild som forskningen gett i det avseendet att den amerikanska

mediediskursen om terrorism är globaliserad (Manchanda, 2010, Dente Ross & Roy, 2013).

3.5 "De andra" som stereotypa

Debra Merskin (2004) undersöker hur George W. Bushs offentliga uttalanden från 11 september 2001 till 29 januari 2002 utmålar araber som fiender. Under veckorna efter 11 septemberattackerna 2001 gav Bush flera tal till nationen. Bushs retorik bygger på stereotypa ord och metaforer som av medier och populärkulturella institutioner etablerats under 20 års tid. Araber porträtteras som onda, blodtörstiga och djuriska terrorister. Bushs tal återspeglar en bild och konstruktion av fienden som haft, och fortsätter att ha, konsekvenser för mänskliga rättigheter för arabisk-amerikanska medborgare och icke-medborgare. Historiska liksom nuvarande populärkulturella skildringar av människor med arabisk härkomst kopplas till en retorik som utnyttjar det kollektiva medvetande för att återuppliva, förstärka och bestyrka araben som en terroriststereotyp (Merskin, 2004). De redan existerande stereotypa medieskildringarna av araber, i kombination med Bushs tal, leder till ett sammanhang där den konstruerade terroriststereotypen befästs på ett sätt som framstår som normalt och logiskt. Kombinerat med verbala och visuella skildringar som konsekvent konstruerar araber som terrorister, ges fienden ett ansikte och USA en verklig anledning att hämnas. Bushs propaganda blev därmed ett kraftfullt hegemonisk verktyg i jakten på offentligt stöd och ett implementerande av "the war on terrorism" (Merskin, 2004).

3.6 Risk- och hotsamhället

Genom att följa medierapporteringen är det lätt att få intrycket av att vi i dag lever i en tid där den ena krisen avlöser den andra. Det högteknologiska samhället definieras av en ny typ av risker som är mycket svårare att konkretisera än de risker som föregående samhällen var utsatta för. Dåtidens pandemier såsom svarta pesten hade stora konsekvenser, men kan inte jämföras med den risk kärnvapen utgör i dag. I det senare fallet blir konsekvenserna globala och kvarvarande i hundratals år. De nya riskerna utgör en oförutsägbarhet som tidigare samhällen inte stod inför. Riskernas presumtiva skador är ovissa samtidigt som det är svårt att beräkna sannolikheten för att

riskerna realiseras. Således går det inte avskriva riskerna som en mediekonstruktion. Det är emellertid svårt att förneka mediernas påverkan på publikens uppfattning av sådana risker och hot (Nohrstedt, 2010).

Det senmoderna samhället kan beskrivas som ett samhälle där kulturen genomsyras av individualism, konsumtion och skepticism mot äldre sanningar. Auktoriteter inom den politiska, ekonomiska och vetenskapliga sfären har inte längre den tolkningsmakt som de tidigare hade när samhällliga problem stod att lösa. Denna problemlösning har tvingats ut i det offentliga samtalet där de inte längre kan kontrollera agendan. Journalistikens influens över det offentliga samtalet har ökat och ifrågasätter auktoriteternas sanningsmonopol. En förklaring till att den auktoritära ställningen har avtagit är svårigheten att förutse konsekvenserna av det mänskliga handlandet i ett komplext och uppdelat samhälle. Enligt Ulrich Beck har denna utveckling lett till vad han kallar risksamhället (Nohrstedt, 2010). I ett risksamhälle har de offentliga samtalen, opinionsbildandet och politiken fokus på de risker som medföljer den tekniska utvecklingen i västvärlden. Beck hävdar att skillnaden mellan industrialiseringen och det senmoderna risksamhället är att den tekniska utvecklingen inte främst skapar välstånd, utan i ökande skala skapar problem och konflikter på grund av de risker som följer utvecklingen. Om politik tidigare handlade om att fördela medel, handlar den nu snarare om att fördela risker.

Mot denna bakgrund har det senmoderna samhället beskrivits som en reflexiv modernitet: den teknologiska rationaliteten går från att skapa lösningar på externa risker (naturkatastrofer) till att vara en grogrund för skapandet av *både* risker och lösningar (Nohrstedt, 2010). I ett risksamhälle är alla människor utsatta för de nya risker som uppstår då ingen kan skydda sig – oberoende av välstånd eller territoriella områden då riskerna har en global räckvidd.

3.7 Culture of fear

Uppfattningen att fruktan och rädsla sprids i det moderna samhället har ökat sedan 11 septemberattackerna och det påföljande kriget mot terrorismen. Termen culture of fear användes emellertid redan innan 2001. Noam Chomsky och Frank Furedi diskuterade i slutet av 1990-talet hur risker och faror kunde

manipuleras och utnyttjas i politiska sammanhang (Nohrstedt, 2010). Culture of fear antyder att en risk som koncept har utvidgats, blivit mer spekulativ och utvecklats till ett retoriskt "worst-case scenario". Föraktet för andra människor blir förhärskande och normaliserat samtidigt som det påverkar interpersonella relationer. Furedi anser att culture of fear och dess uppgång har ytterst lite – om än något – att göra med ökad fara och risk i verkligheten (Nohrstedt, 2010). Culture of fear kan snarare förklaras genom ett socialkonstruktivistiskt perspektiv som resultatet av nya former av kollektivt meningsskapande. Ett alltmer individualiserat socialt liv leder till en ökad känsla av maktlöshet och sårbarhet (Nohrstedt, 2010).

Zygmunt Bauman (2006) hävdar, liksom Furedi, att culture of fear (liknande det som Bauman kallar "liquid fear") har kommit att dominera den senmoderna politiken och det sociala livet. Dagliga relationer människor emellan har kommit att präglas av misstänksamhet (Bauman, 2006). Rädslan är inte en rädsla för omedelbar fara och dess konsekvenser, utan vad Bauman kallar "derivative fear" (avledande rädsla). Derivative fear är så att säga ett tillstånd där människor är känsliga för fara, känner sig osäkra och sårbara. Derivative fear bygger således på att projicera en fara som få känner till – och därför inte heller kan förneka eller avskriva (Bauman, 2006).

De tendenser som Furedi och Bauman beskriver ovan tyder på att risksamhället har omvandlats till ett hotsamhälle (threat society) på grund av expansionen av culture of fear. Det senmoderna samhället utmärks av en allt vidare uppfattning att medmänniskorna är potentiella hot i form av "de andra" (Nohrstedt, 2010).

3.8 Nyhetskällor

Palm (2002) identifierar tre huvudtyper av källor: organiserade källor, medierna själva samt vardagen. Här är särskilt de organiserade källorna och vardagen intressanta. Värt att notera är att Palms avhandling rör EU-journalistik. Källtyper är emellertid relevanta även för denna undersökning då terrordåden inträffade i Bryssel och således ger stora politiska ekon (vilka kommer att presenteras senare).

Vardagskällor är klassiska källor såsom ögonvittnen som kan berätta om en händelse eller ett förlopp. De organiserade källorna är politiker, experter, tjänstemän, talesmän, pressansvariga, partier, myndigheter och intresseorganisationer. Även om de organiserade källorna ofta syns i medierna (men inte nödvändigtvis) som enskilda personer företräder de ett organiserat intresse. De organiserade källorna är av stor betydelse för medierna då de har stora resurser och starka organisationer bakom sig (Palm, 2002). Vidare finns det flera typer av organiserade källor, bland annat de offentliga källorna – de personer som i offentligheten representerar något intresse, till exempel politiker. De offentliga källpersonerna förkroppsligar en organisation och är bärare av makt och kunskap, och är således högtintressanta för medierna (Palm, 2002).

3.9 En svensk forskningslucka

Det finns omfattande internationell forskning om hotsamhället och politics of fear, men jag har inte funnit någon forskning som applicerar dessa teorier i en svensk, samtida kontext. Således finns det belägg för en uppsats som undersöker hur mediediskursen om terrorism samspelar med teorier om hotsamhället, politics of fear och culture of fear i en samtida kontext – med medierapporteringen från de nyligen inträffade Brysseldåden som empirisk grund.

3.10 Sammanfattning

Det bärande teoretiska ramverket utgörs således av hotsamhället, politics of fear och culture of fear. Begreppet discourse of fear (vilket jag parallellt med de tre ovanstående teorierna kommer att använda i analys och slutdiskussion) är också sprunget ur dessa fenomen. Det är också från forskningen om hotsamhället, politics of fear och culture of fear som jag har tagit min utgångspunkt.

4 Metod

I följande kapitel kommer jag att redogöra för den metod jag använt mig av och motivera metodens lämplighet för mina frågeställningar. Jag kommer också att motivera valet av de medier som utgör uppsatsens empiriska grund, och kort berätta om dem och deras villkor i den journalistiska sfären. Därefter kommer jag att förklara diskursbegreppet, diskursanalysen, mina analyskategorier och avslutningsvis föra en diskussion om min metod utifrån generaliserbarhet, validitet och reliabilitet.

4.1 Urval

Urvalet eftersträvar en bredd avseende mediernas funktioner och marknadsvillkor. Urvalet motiveras av att Dagens Nyheter (hädanefter kallad DN) och Aftonbladet tillhör två olika ägarkoncerner och har olika ideologiska värdegrunder – DN är oberoende liberal och Aftonbladet är obunden socialdemokratisk. Dessa två tidningar kompletteras av Sveriges Television (hädanefter kallad SVT), vilka som public service-företag inte drivs av kommersiella intressen utan av medborgarnas allmänintresse.

Gällande Aftonbladet och DN har endast papperstidningarna undersökts och inte webbinnehållet. Anledningen är att systematiseringen av empirin förbättras och därmed undgås att material missas. I SVT:s fall har empirin bestått av nyhetsartiklar på webben – dock har de lokala nyhetsartiklarna valts bort. Anledningen är dels att Aftonbladet såväl som DN har en (i stort sett) nationell rapportering, dels att det empiriska materialet hade blivit för omfattande för denna studie. Empirin från Aftonbladet och DN hade startdatum 23 mars (dagen efter dåden) medan empirin från SVT hade 22 mars som startdatum, då rapporteringen på webben kunde inledas så snart dåden inträffat. Totalt består empirin av 36 nyhetsartiklar: 17 från DN, 10 från SVT och 9 från Aftonbladet.

4.1.1 Medierna – kort introduktion

DN hävdar sig vara oberoende liberal och stå fri från partier, organisationer och ekonomiska maktsfärer. Chefredaktör och ansvarig utgivare är Peter Wolodarski. DN ingår i Bonnierkoncernen (DN, 2016a). DN:s publicistiska målsättning är att vara Sveriges ledande och mest lästa morgontidning.

Innehållet i tidningen ska vara nyhetsledande, trovärdigt, överraskande, berörande och inbjudande (DN, 2016b).

SVT har som public service-företag uppgift att göra tv om alla, för alla. Verksamheten bedrivs självständigt i förhållande till politiska, kommersiella och andra intressen i samhället, och finansieras av TV-avgiften (SVT, 2016a). En av SVT:s viktigaste uppgifter är att "granska myndigheter, organisationer och företag som har inflytande på beslut som rör medborgarna" (SVT, 2016b).

Aftonbladet är en svensk kvällstidning med den politiska beteckningen obunden socialdemokratisk och ägs av den norska mediekoncernen Schibsted med 91 procent av aktierna, medan Landsorganisationen i Sverige (LO) innehar resterande nio procent. Chefredaktör är sedan 2016 Sofia Olsson Olsén (Wikipedia, 2016).

4.2 Förklaring av diskursbegreppet

Den grundläggande definitionen av diskurs är diskursen som språkuttryck och samtal. Diskurser sker, och produceras, när två eller flera personer samtalar. Denna definition har en språkvetenskaplig historia och utvecklades inom sociolingvistik under 1900-talets senare del. I definitionen betonas betydelsen av social interaktion, det vill säga att språket fungerar relationsskapande mellan människor och avgränsade sfärer i samhället (Ekström & Larsson, 2013).

En annan definition av diskurs har de moderna institutionernas framväxt som utgångspunkt – diskursen ses som institutionell kunskapsproduktion. Olika institutioner, såsom medierna och vetenskapen, har utvecklat olika kunskapsbaser som knyts till varje enskild institutions expertis. Kunskapen har formats i bestämmelser om vad och hur institutionen gör i vissa avseenden. Den institutionella definitionen har en viktig koppling till den förstnämnda definitionen av diskurs – kunskap kan endast framstå och verka genom en specifik språkanvändning inom varje institution, vilket sker genom den sociala interaktionen (Ekström & Larsson, 2013).

4.2.1 Nyheter som diskurs

Nyheter är diskurs då de utgör ett slags språk och den sociala verkligheten paketeras på ett särskilt sätt – vilket framträder genom nyhetsrapporterings-språket. Vidare är nyheter diskurs då de produceras inom ramen för en institutionell verksamhet (Ekström & Larsson, 2013). Analyser av nyhetsdiskurs kan utföras med diskursanalys och med denna metod kan nyhetsdiskursens samspel eller förhandling med, eller motverkan av, ideologier uppmärksammas. Ideologibegreppet är väsentligt för diskursanalysens teoretiska fundament. Kort beskrivet handlar ideologi om makt och olika gruppers vilja och strävan att påverka samhället i så hög grad som möjligt. Genom att sträva efter att urskilja textens konfliktfyllda tillkomst, både ur ett länge och kortare tidsperspektiv, kan förklaringar till varför texten är konstruerad som den är nås (Ekström & Larsson, 2013).

4.3 Diskursanalys – vad innebär metoden?

Produktionen och konsumtionen av nyhetsdiskurser är inbäddad i övergripande språk- och samhällsstrukturer: nyhetstexter är inte slumpmässiga kombinationer av tecken, utan strukturerade element där ord och satser är sammansatta så att ett språk framträder – vilket möjliggör meningsskapande. Om en text förstås eller tolkas på ett liknande sätt av en större grupp människor, indikerar detta att de är en del av, eller fångad i, en vidare språk- och samhällsgemenskap (Ekström & Larsson, 2013).

Jackson (2005) använder diskursanalys för att undersöka hur den amerikanska antiterrordiskursen konstruerades efter 11 septemberattackerna. Jackson fokuserar på hur det offentliga samtalet användes för att legitimera kriget mot terrorism, då Jackson hävdar att initierandet av ett sådant storskaligt politiskt och militärt uppdrag kräver en hög grad av politisk och social konsensus – och att det inte går att uppnå utan språket. I Jacksons analys undersöks över 100 politiska tal och intervjuer från högre ämbetsmän i Bush-administrationen.

4.4 Varför diskursanalys?

Diskursanalytikerns roll är att medvetandegöra exempel på manipulation och ideologiska strömningar som inte är uppenbara för den genomsnittliga

publiken, och därmed förse publiken med en kritisk medvetenhet (Hart, 2010). Fairclough och Wodak (1997) framhäver bland annat följande teser som centrala i diskursanalysen: diskurs är en form av social handling, maktrelationer är diskursiva, diskurs utgör samhället och kulturen samt att relationen mellan text och samhälle är medierad. Då jag undersöker den svenska mediediskursen om terrorism och hur den hänger ihop med hotsamhället, politics of fear och culture of fear fångas dessa teser upp. I en kvantitativ metod, där till exempel förekomsten av ord, fraser och aktörer räknats, hade de underliggande maktdimensionerna i samhället och relationen mellan journalisterna, politikerna och experterna gått förlorad då de ryckts ur sin kontext. Mina frågeställningar lämpar sig således väl för en diskursanalys – särskilt då undersökningen utgår från Jacksons (2005) undersökning, vilken också är en diskursanalys. För att jämföra den amerikanska och svenska diskursen (min sekundära frågeställning) är det av vikt att jag använder en likadan metod som använts i de undersökningar jag ämnar jämföra med.

4.5 Analyskategorier

Jag har lånat och modifierat delar av de analyskategorier vilka Jackson använde till det material han analyserade. Jackson poängterar att frågorna dels ställs till de specifika texterna, dels till en social och kulturell kontext. Sålunda fordrar frågorna förståelse för hur diskurser konstruerar sociala processer och strukturer på ett sätt som reproducerar samhällsliga maktrelationer (Jackson, 2005). Nedan följer de analyskategorier jag använt vid analysen:

- Vilka antaganden och värderingar ligger bakom språket i texterna?
- Vilka nyckelord kan ses i texterna?
- Vilka övergripande mönster kan ses i texterna?
- Hur relaterar texterna inbördes till varandra?
- Vilken kunskap normaliseras av texterna?
- Hur fungerar källorna⁴ för den diskursiva konstruktionen?

Analyskategorierna sällar sig således inte till något specifik diskursanalytisk inriktning utan kan benämnas som en allmän diskursanalys lik den Jackson (2005) tillämpar.

⁴ För definition av vilka källor som avses, se avsnittet om källor i teorikapitlet.

4.6 Tillvägagångssätt

När urvalet stod klart tog inläsning av det empiriska materialet vid. Jag valde att studera ett medium i taget då jag initialt eftersträvade en förståelse för varje mediums sammantagna nyhetsrapportering. Genom detta tillvägagångssätt skaffade jag mig en bild av hur rapporteringen som helhet såg ut. Jag började med att läsa de två papperstidningarna, först DN och sedan Aftonbladet, och läste därefter SVT:s nyhetsartiklar på webben.

Förhållningssättet till empirin är flexibelt i det avseende att jag avstod från ett förbehåll gällande antalet artiklar eller ett specifikt slutdatum innan jag började. Fokus låg istället på att studera materialet till empirin magrade eller betydande mönster kunde skönjas. Gällande tidningarna uppstod denna mättnad efter en knapp veckas upplaga (något tidigare i Aftonbladet än DN). Sju upplagor från respektive tidning lästes i sin helhet – och motsvarande antal dagar svarade även läsningen av SVT för, även om jag i SVT:s fall började studera rapporteringen redan 22 mars, samma dag som dåden inträffade.

Parallellt med att empirin insamlades pågick teoriformulerande och tankar kring den kommande analysen. Jag hade emellertid en ganska klar tanke om teoribildningen redan innan empiriinsamlingen började. När avsnitten om teori, tidigare forskning, metod, centrala begrepp och analyskategorier var utformade inledde jag analysen. När analysen började ta form hade jag skaffat mig en bra bild av diskurskonstruktionen och således skapat en grund för slutdiskussionens utformande.

4.7 Metoddiskussion

4.7.1 Generaliserbarhet

Resultaten från en enskild studie ska ge kunskap om inte bara de fall och händelser som studien undersöker, utan också en kunskap av mer generell karaktär – vetenskapen är bara intresserad av ett visst fall om detta fall kan ge kunskap om mer generella förhållanden. Kvalitativa studier kan inte göra anspråk på statistisk representativitet så som en kvantitativ undersökning kan. I den kvalitativa undersökningen handlar generaliserbarheten mer om grundläggande strukturer och egenskaper (Ekström och Larsson, 2013). Min

undersökning kommer således att rendera en teoretisk generaliserbarhet på den svenska mediediskursen om terrorism utifrån de bärande teorier jag använder: Jag använder ett begränsat empiriskt material för att fastställa den svenska mediediskursen om terrorism och testa generaliserbarheten i teorier om risksamhället och politics of fear. I detta avseende är resultatet generaliserbart.

4.7.2 Validitet och reliabilitet

Validitetsbedömningar är centrala för all vetenskaplig forskning. En vanlig definition av validitet är att en mätning faktiskt mäter det som den avser att mäta – alltså en frånvaro av systematiska mätfel (Rosengren, 2002). Avsikten var initialt att studera SVT:s nyhetsprogram *Aktuellt* och *Rapport* av tre anledningar: public service-aspekten, möjlighet till bildanalys och ett mer diversifierat underlag. De aktuella nyhetsinslagen har emellertid en begränsad tillgänglighet om sju dagar efter sändningstid, vilket innebar att jag var för sent ute för att nå dem. Inslagen fanns tillgängliga genom beställning men till en ansevärd avgift och lång leveranstid. Således fanns möjligheten att åtminstone infria ett av de tre kriterier jag nämnt ovan, public service-aspekten, genom att studera nyhetsartiklar på SVT:s webb. Avsaknaden av tv-mediet är vid en första anblick en svaghet i undersökningens validitet.

Det som emellertid talar för uppsatsens validitet (och att tv-mediets frånvaro inte påverkar diskursen) är att den mättnad jag diskuterat tidigare i kapitlet uppstod vid ungefär samma tidpunkt i de olika medierna, och mönstren var väldigt snarlika i de olika medierna. Således torde fler medier inte rendera någon skillnad i hur diskursen konstrueras. Diskursanalysen stärker också validiteten i det avseendet att empirin studeras intensivt och författaren lär känna materialet grundligt. Analysen görs på nyhetstexter – texter som jag har en språklig kännedom om. Nyhetstexterna är så att säga populära texter vilka de flesta är bekanta med och vet hur de ser ut rent strukturellt. Nord och Strömbäck (2003) hävdar också att strukturella villkor såsom medieformat eller ägarform inte uppvisade någon skillnad i den undersökning de genomförde. Denna mediekonvergens tyder på att fler medier inte hade utgjort någon betydande skillnad för den diskurs jag undersöker.

Reliabilitetsbegreppet är i kvalitativa studier mer sammanflätat med validitetsbegreppet än vad det är i kvantitativa studier. Detta medför att reliabiliteten i kvalitativa studier inte kan studeras enskilt såsom den kan i kvantitativa studier (Starrin & Svensson, 1996). I den kvalitativa studien är validiteten överordnad reliabiliteten vilket betyder att reliabiliteten är god om validiteten är god (Starrin & Svensson, 1996). Jag har argumenterat för styrkan i min validitet och visat att avsaknaden av tv-mediet inte påverkar hur diskursen konstrueras. Vidare bygger min diskursanalys på den metod Jackson (2005) använde i sin undersökning vilket innebär att jag vid inläsningen kunde göra en bedömning av reliabiliteten i hans metod. Denna fann jag som god och ett exempel att utgå från.

5 Resultat och analys

I följande kapitel kommer jag att presentera hur den svenska mediediskursen om terrorism konstrueras. Jag har valt att konkretisera rikligt med citat från de tre medierna för att ge en tydligare bild av diskursen. Kapitlet är indelat efter ett antal huvudteman (Mediernas gestaltning av terrordåden, En attack på det politiska navet samt Den amerikanska diskursens globalisering) med tillhörande underteman. Kursiveringar av ord eller stycken i citaten är i samtliga fall mina egna.

5.1 Mediernas gestaltning av terrordåden

Gestaltningen av terrordåden och dess verkan är väldigt tillspetsad i medierna. I många fall är medierapporteringens dramaturgi uppskruvad och jakten på den överlevande terroristen intensifieras. När den första bomben briserat under det första dådet på Zaventem beskrivs att ”plötsligt rasade taket in inför deras ögon”. Detta orsakar en spöklik tystnad som sedan följs av en obeskrivlig panik. Ytterligare beskrivande exempel vittnar om en enorm explosion, obeskrivligt kaos, offer överallt och ett blodbad med döda och svårt skadade (DN, 23 mars).

Utan detaljerad medierapportering är den moderna terrorismen meningslös för terroristerna, och massmedierna ”hjälp” således terroristerna att iscensätta dramatiska dåd och fokuserar publikens uppmärksamhet på känslosamma ögonblick av tragedi, som framkallar en känsla av rädsla och personlig försvarslöshet – vilket spelar politics of fear och culture of fear i händerna: under 2000-talet har terrorismen blivit ett kraftfullt medel för politikerna i att skapa politisk opinion. Med tanke på politikens medialisering (vilken jag återkommer till senare), politics of fear och mediernas behov av spektakulära nyheter blir häpnadsväckande rubriker och detaljerade skildringar en säljande produkt, både för medierna men också för politikerna vilka, med hjälp av mediegestaltningen, har möjlighet att uttrycka hur vid hotbilden är – och beskriva proportionerna av den risk vi står inför:

”Fega och ynkliga attacker och ett sätt för terroristerna att splittra de europeiska länderna” (Stefan Löfven (S): DN, 23 mars)

”De förkastliga attackerna slog mot hjärtat av Belgien och EU” (Ban Ki-Moon, Förenta Nationernas generalsekreterare: DN, 23 mars)

”[...] dessa *avskyvärda* brott är ett brott mot islams toleranta lära” (talesperson för al-Azharuniversitetet⁵ i Kairo, Egypten: DN, 23 mars)

”I *skräck* och *panik* flydde människor för sina liv, ut från Zaventemflygplatsen eller genom tunnlar och uppför trappor i den rökfyllda t-banan vid Maalbeek” (Aftonbladet, 23 mars)

”Att det verkligen händer så *grymt*, så *brutalt*, så många *dödade*, *blod* och *förskräckliga* scener” (SVT, 22 mars)

Medierna ger politikerna en plattform där flyktiga utsagor låter sig förklara komplexa händelser. Stefan Löfvens uttalande ovan, ”fega och ynkliga attacker”, kommenterar inte några kausala samband eller bakomliggande orsaker, men ger uttryck för en emotionell förtvivlan inför det hot som Europa står inför och dess konsekvenser.

Liknande tendenser finns i de uttalanden som George W. Bush gjorde i samband med 11 septemberattackerna: barbariska attacker mot oskyldiga och kristna amerikaner (Jackson, 2005) ges företräde istället för politiska analyser av uppkomsten till terroristerna, och varför de attackerar USA. Detta är tydliga exempel på det Anufrieko (2013) pekar på när hon beskriver de plattformar där politikerna kan konkretisera effekterna av dåden, istället för att analysera varför de har skett. Om 11 septemberattackerna hade setts i ljuset av USA:s geopolitiska och militära förehavanden i Mellanöstern, vilka hade pågått under en längre tid, hade den kausala orsaken till attackerna sett annorlunda ut – dock förfärlig för Bushs politiska strategi. Detta är själva kärnan av politics of fear, att använda hoten för att ackumulera politisk makt och skapa opinion i önskad riktning. Den enda kausala förklaringen som ges utrymme i medierna är den som finns mellan Brysseldåden och Parisdåden. Analysen av terrordåden, och varför de sker, kopplas retrospektivt till det föregående dådet. Fokus ligger istället, som visats ovan, på den förödelse de detonerade bomberna orsakat.

⁵ al-Azharuniversitetet är känt som ett världsledande sunnimuslimskt lärosäte (The Atlantic, 2005)

5.1.1 Gestaltningen av terroristerna – barbarer eller stratifieringens förlorare?

Till skillnad från den amerikanska mediediskursen gestaltas terroristerna inte på ett lika avhumaniserande sätt i de svenska medierna. Dåden i sig beskrivs, som sagt, som avskyvärda och barbariska – men terroristerna gestaltas som personer från samhällets periferi där den socioekonomiska situationen fungerat som en katalysator för radikaliserings. Således beskrivs männen⁶ inte som onda i sig utan som män vilka inspirerats till dessa grymheter på grund av samhälleliga faktorer i kombination med IS omfattande rekryteringsnät i Europa.

En företrädare för en svensk moské säger att ”de som dödar är banditer och kriminella” (DN, 24 mars). Denna gestaltning av terroristerna är inte lika starkt formulerad som gestaltningarna i den amerikanska diskursen. Där beskrivs terroristerna som en ond och inhuman grupp män, vilka är parasiter, djuriska och ansiktslösa (Jackson, 2005). Att de mer betydande aktörerna i IS benämns som ”experter” (DN, 26 mars) tyder på en legitimering av den kunskap som finns inom IS. Terroristerna är i något avseende ofrånkomligen experter på det de gör. Benämningen av IS-aktörerna som experter leder emellertid till en tudelad tolkning: användandet av experttermen stämmer väl in på politics of fear-retoriken. Att terroristerna utgör ett hot är alla medborgare överens om, men tanken på att det finns experter inom IS organisation – som inte offras för att utföra själva dåden – är hårresande. Terrorismen kan inte reduceras till ett gäng oorganiserade galningar. Vidare ger expertbenämningen aktörerna en human sida. Även om expertisen ligger i att skissera dåd som ämnar döda hundratals civila offer är det alltså ett medgivande av expertis. Liknande tolkningar kan dras av benämningen av en IS-aktör som en ”europeiska bombmästare” (Aftonbladet, 24 mars). Det framgår också att det inom IS även finns högutbildade män – till exempel läkare och ingenjörer – utan våldsamt förlutet (DN, 26 mars). Även detta tyder på att IS har en organisatorisk struktur som är högst medvetet skapad, och inte består av fanatiker med skygglappar.

I varje samhälle finns olika sociala skikt med mer eller mindre skarpa skillnader (De Swaan, 2003). Denna stratifiering indelar samhällsmedborgarna i olika

⁶ Enligt den svenska medierapporteringen är attentatsutövarna uteslutande män, även om kvinnor förekommer i det strategiska förarbetet.

skikt, med olika resurser i form av de tre rangordningarna makt, egendom och prestige (De Swaan, 2003). Snarare än barbari bär diskursen en implicit uppfattning att radikaliserings, och således i förlängningen terrorismen, är sprungen ur ett utanförskap – en tillvaro i ett lägre samhällsskikt. Utanförskapet beskrivs som en grogrund för extremism när utsikterna i samhället ter sig begränsade och svårfångade och resurserna knappa:

”Känslan av *utanförskap* förenar terroristerna – och gör dem mogna för radikalisering” (Aftonbladet, 24 mars)

”När de säger: ’Hej, jag är Mohamed från Molenbeek’ hamnar deras ansökningsbrev direkt i papperskorgen eftersom de omedelbart *identifieras som snubbar beredda att spränga sig själva i luften*” (DN, 27 mars)

”Vi säger: ’du måste lyfta dig själv i det här samhället’. IS säger: *’samhället hatar dig, låt oss ta hand om dig’*” (Belgisk socialarbetare: DN, 27 mars)

”I skolan riktas blicken mot klassens enda muslim. Våra medlemmar känner *en skuld som samhället ger dem*” (Ordföranden för Sveriges unga muslimer: DN, 24 mars)

De personer som är mogna för radikalisering erbjuds en slags social rörlighet uppåt (De Swaan, 2003) och kan lämna det befintliga skiktet. De sociala skikten utgör emellertid samhällsskikt och det är värt att poängtera det olämpliga i att erkänna en hög position inom IS som en ekvivalent för en hög position inom företagsvärlden eller motsvarande beroende på vilken av de tre rangordningskategorierna som avses. Som ett slags ideologiskt internskikt fungerar dock den sociala rörligheten som förklaring till radikaliserings. Från citaten ovan kan en utsiktslöshet utläsas där unga män som ”Mohamed” har en högre tröskel in på arbetsmarknaden än andra unga män med belgisk- eller franskklingande namn. Denna sociala problematik skapar på sikt en frustration vilken IS kan utnyttja genom att erbjuda till exempel makt och prestige – och en möjlighet att vedergälla det samhälle som männen upplever har vänt dem ryggen. Detta stödjer också tesen att terroristerna inte framställs som barbarer i sig, utan att det rör sig om ett utanförskap som groor tills det, i vissa fall, tar barbariska uttryck.

I 11 septemberattackernas kölvatten framställdes al-Qaidaterroristerna som barbarer och ondskan själv (Jackson, 2005 & Richards, 2007). Richards (2007) hävdar emellertid att en sådan bild förbiser terroristernas egen uppfattning om sina dåd. Terrorisdåden är för terroristerna en handling kopplad till rättvisa, paradiset och högt aktade ideal. Om denna sida av terrorismen försummas, missleds publiken om de komplexa och mänskliga mekanismerna bakom hotet. I en diskurs som den amerikanska finns risken att människor vaggas in i en paranoid rädsla – och att en sådan diskurs rymmer en ”terroriserad” befolkning som inte är kapabel till rationellt beslutsfattande i frågan hur terrorismen ska bekämpas (Richards, 2007). De svenska medierna framställer, som sagt, inte terroristerna på samma sätt som i den amerikanska diskursen efter 11 septemberattackerna. Att kritisera demoniseringen av terroristerna är emellertid inte det samma som att legitimera terrorism (Richards, 2007) – vilket är viktigt att poängtera. Kontentan är att om terroristerna beskrivs som i den amerikanska diskursen (som barbarer) finns en risk att sättet att bekämpa terrorismen blir lika huvudlöst som terrorismen själv. Här är alltså den svenska diskursen något mildare i vissa avseenden, med varningar för att alltför drastisk respons kommer att leda till utdragna krig – som i USA:s fall med ”the war on terrorism”. Samtidigt säger Stefan Löfven att IS måste bekämpas med våld, och att det är det enda som biter (SVT, 22 mars). Uppfattningen om hur IS ska bekämpas är med andra ord splittrad i den svenska diskursen – men långt ifrån så unisont krigsinställd som den amerikanska.

5.1.2 En fråga om när – och inte om

Terrorhotet beskrivs som en del av vardagen i Bryssel och terrorisdåden ses inte som oväntade händelser (Aftonbladet, DN & SVT), vilket tyder på att terrorismen har normaliserats i Europa:

”För oss som jobbar i Bryssel är det här inte så oväntat” (Peter Eriksson (MP), SVT, 22 mars)

”Det här är en av de där tunnelbaneattackerna vi väntat på sedan i november” (SVT, 24 mars)

”I flera månader befarat nya terrorisdåd” (DN, 23 mars)

”Det vi har fruktat har nu inträffat” (Belgiens premiärminister Charles Michel: DN, 23 mars)

”Det vi fruktat som mest har hänt” (Kristina Lodding Cunningham, EU-kommissionen: DN, 23 mars)

”Sedan attentaten i Paris har de mörka molnen ytterligare skockats över staden” (DN, 23 mars)

”En väntan på det oundvikliga” (Aftonbladet, 23 mars)

”Väntat på en terrorattack sedan tillslaget” (Aftonbladet, 23 mars)

”Det är hemskt att säga, men det var oundvikligt att det skulle hända” (SVT, 25 mars)

Den politiskt diskursiva konstruktionen av återkommande hot dominerar det sociala livet, och det är tydligt att ett nytt terrordåd legat i luften sedan Parisdåden i november 2015. Altheide (2006b) hävdar att en diskursiv rädsla är framträdande i dagens samhälle, och att denna rädsla påverkar det sociala livet. Terrorismens genomträngande hot görs trovärdiga genom händelser vilka tolkas som utbredda och osäkra scheman för framtiden (Altheide, 2006b). Förväntningarna om ett nytt terrordåd är således inte förvånande, och ligger helt i linje med antagandet att den sociala konstruktionen av sociala problem är en pågående process där tidigare händelser utgör en ram. Sedan Parisdåden har jakten på terroristerna ständigt pågått, vilket tydliggörs av de antiterrorräder som genomfördes så sent som fyra dagar innan Brysseldåden. Även om det mellan de båda dåden förflöt drygt fyra månader var terrorcykeln hela tiden sluten.

Nord och Strömbäck (2003) hävdar att terrorattacker är överraskande till sin natur och avviker från det normala, och blir således svårare att bevaka gällande kausalitet och tillgång till initierade källor. Mot bakgrund av medie-rapporteringen om Brysseldåden gör sig denna tes inte gällande. En terrorattack är fortfarande överraskande i sig när den *sker* – men medierapporteringen ger ett tydligt uttryck för att det inte är överraskande *att* den sker. Detta tyder på en normalisering av terrorismen i Europa, och att det inte rör sig om att hoten i en allt högre takt ersätter varandra i hotsamhället, en process som Nohrstedt (2010) pekar på som utmärkande för ett hotsamhälle. Istället har hotet gjorts permanent i ett nytt slags hotsamhälle och i ett nytt slags culture of fear ”2.0”.

Detta är något som jag kommer att återkomma till i slutdiskussionen, där även den demokratiska aspekten av en culture of fear kommer att diskuteras.

Förväntningarna om ett nytt terrordåd i Europa i allmänhet och – som medierapporteringen visar – Bryssel i synnerhet liknar vid en första anblick en derivative fear: det tillstånd där människor är känsliga för fara, känner sig osäkra och sårbara (Bauman 2006). De här hoten, som är svåra att förstå och ha kunskap om, leder till en allt större känsla av utsatthet och sårbarhet. Dessutom spär den samtida individualismen på denna bild när människor känner sig exponerade för, och ensamma emot, hoten – utan tilltro till kollektiva lösningar eller gemensamma strategier. Detta är också något som mediegestaltningen ger uttryck för – exemplifierat av en vardagskälla:

”Ingenting händer i politiken” (DN, 24 mars)

Liknande kritik uttrycks mot belgiska myndigheter som inte lyckats stoppa terrordåden (DN & Aftonbladet, 23 mars), och en SIFO-undersökning genomförd dagar efter Brysseldåden visar att den svenska befolkningens förtroende för myndigheternas förmåga att hantera hoten sjunker (SVT, 23 mars). Enligt Magnus Norell, terrorforskare, kan inte poliser och militärer på gatorna förhindra nya dåd (DN, 25 mars). Detta är till synes en rimlig slutsats – terrordåden är komplexa och sker på en millisekund. Samtidigt ger det en bild av att de poliser och militärer som patrullerar Bryssels gator dagarna efter dåden inte är mer än en lugnande utsmyckning, vilket också en vardagskälla påpekar angående den militära och polisiära närvaron:

”Hur tror ni detta får oss att känna oss trygga?” (DN, 24 mars)

Att poliser och militärer inte kan förhindra nya dåd, men patrullerar för att skänka lugn upplevs inte ingjuta en tryggare tillvaro för befolkningen i Bryssel. Denna bild ger tydliga indikationer på ett hotsamhälle – att polis och militärer patrullerar Bryssels gator kan inte tolkas som annat än att det finns överhängande hot mot människor, och att de således är presumtiva offer – samtidigt som polisen och militären ifråga inte är kapabla att stoppa det hot som alla står inför. Å andra sidan är politiker – och till viss del även vardagskällor och andra organiserade källor – snabba att påpeka vikten av en

enad front mot terrorismen. Sådana budskap bär tydliga förtecken av politics of fear – vi är hotade, men lyssna på oss så löser vi det här tillsammans. Att påpeka vikten av gemensamhet gör det också enklare för politikerna att agera efter egen agenda om de har befolkningens stöd.

Det finns dock en skillnad i att derivative fear bygger på att projicera en fara som få känner till – och därför inte heller kan förneka eller avskriva. Brysseldåden beskrivs som väntade och det rör sig inte om en regelrätt derivative fear då rädslan för ett terrordåd i allra högsta grad var befogad. Samtidigt har culture of fear och dess utbredning i dagens samhälle beskrivits av Furedi (2005) som ett fenomen vilket har ytterst lite – om än något – att göra med ökad fara och risk i verkligheten. Terrordåd har visat sig vara ytterst svåra att förutspå trots det ökade kontrollsamhälle som uppstått till följd av politics of fear (Altheide, 2006a). Mot denna bakgrund är politics of fear – i fallet med Brysseldåden – en politisk retorik som inte bara bygger på skräckpropaganda. Att dåden beskrivs som väntade ligger i linje med Altheides tes att politics of fear är ett framträdande motiv för medierna och deras rapportering. Om även politikens medialisering och anpassning till medielogiken tas i beaktande uppstår en kongruent bild av de båda institutionernas intressen. Även om den politiska institutionen i vissa hänseenden är underordnad mediernas villkorade makt rent generellt, finns det en agenda mot vilken de båda institutionerna ömsesidigt rör sig – politics of fear (Furedi, 2005). En medierapportering om att dåden var väntade tyder på att medierna internaliserar politics of fear-retoriken, vilket gynnar politikerna – och tyder på att den politiska institutionen i detta fall inte är underordnad mediernas villkorade makt. Detta återkommer jag till i nästa kapitel.

5.1.3 Sammanfattning

Diskursen visar att terrorismens och dess hot har normaliserats och blivit en del av den europeiska vardagen. Denna konstruktion är tydligt inspirerad av en politics of fear- och culture of fear-retorik. Polis och militärer patrullerar Bryssels gator, men kan inte förhindra eventuella dåd. Istället är intentionen att de ska skänka trygghet, något människorna i staden inte upplever att deras närvaro gör. Vidare beskrivs dåden, helt i linje med normaliseringen av terrorism, som väntade. Terroristerna gestaltas inte lika barbariska som de görs

i den amerikanska diskursen, även om terrordåden som handlingar beskrivs som avskyvärda. I större utsträckning än i den amerikanska diskursen tas sociala bakomliggande mekanismer upp, och radikaliserings av europeiska terrorister är sprungen ur ett liv i den sociala periferin. Genom radikaliserings erbjuds de unga männen ett slags social rörlighet uppåt.

5.2 En attack på det politiska navet

5.2.1 Hotbilden mot Europa och Sverige

Furedi (2005) hävdar att den kritiska punkten för *politics of fear* är hur en händelse definieras, och utifrån vilket ramverk. Terrorattackerna i Bryssel definieras delvis utifrån västvärldens ideologiska fundament – demokratin:

”Attackerna slår mot det *demokratiska navet* i Europa” (DN, 23 mars)

”Det slår mot det *demokratiska navet* i Europa” (Aftonbladet, 23 mars)

”Det är en attack mot det *demokratiska* Europa. Vi kommer aldrig att acceptera att terrorister angriper våra öppna samhällen” (Stefan Löfven (S): SVT, 22 mars)

Denna definition skapar också en tydlig rågång mellan de goda och de onda. I materialet poängteras ett flertal gånger närheten mellan terrorattacken i tunnelbanan och de EU-politiska högkvarteren i Bryssel. Implicit blir närheten till den politiska eliten ett uttryck för det förestående hotet mot demokratin – och således ett hot mot varenda enskild EU-medborgare och dennes levnadssätt och frihet. Denna attack på den europeiska demokratin ger ringar på vattnet för hotet mot det den försöker ta – friheten och öppenheten:

”Återigen attackeras friheten och öppenheten i Europa” (Anders Ygeman (S): SVT, 22 mars).

”Ett oacceptabelt, oerhört angrepp på *ett fritt, öppet demokratiskt samhälle*” (Peter Hultqvist (S): DN, 23 mars)

”Beslutsamhet att försvara *vår fria samhällsmodell* – det ingår att spåra upp och krossa den här typen av terrornätverk” (Jan Björklund (L): DN, 23 mars)

”Ett slag mot alla, mot *demokratin och friheten*” (DN, 24 mars)

”Terroristerna attackerade *det öppna och demokratiska Europa*” (Aftonbladet, 23 mars)

”Det som attackerats är *ett enat och demokratiskt Europa*” (Stefan Löfven (S): Aftonbladet, 28 mars)

”Det *öppna samhället* är Europas livsluft” (DN, 25 mars)

”*Europa som helhet* som är måltavlan” (DN, 24 mars)

11 septemberattackerna konstruerades diskursivt som attacker mot världens ekonomiska system (symboliserat av World Trade Center-tornen) snarare än attacker mot den amerikanska ekonomin. Möjligheten att 11 septemberattackerna de facto riktade sig specifikt mot den amerikanska hegemonin utesluts således (Jackson, 2005). En så kraftfull konstruktion leder till en svindlande bild av hot och fara där en förhållandevis liten grupp män skulle vara kapabla att störta världsekonomiska system. Paralleller kan dras till Brysseldåden, om än med något annorlunda förutsättningar. Den svenska mediediskursen gör gällande att *hela* Europa står under direkt hot av terroristernas våld. Idén att bara Belgien skulle vara målet för terroristerna existerar inte – vilket är logiskt med tanke på de dåd som skedde i Paris under 2015. Bryssel beskrivs emellertid som ett europeiskt nav för jihadister (DN, 24 mars) och tillgängligheten kan vara en förklaring till att dåden skedde just där. Men om presumtiva terrordåd mot västvärlden är avhängiga av tillgänglighet och praktisk möjlighet – och framförallt riktas mot dess fundamentala värden och levnadssätt och inte mot enskilda europeiska länders hegemoni – står emellertid också hela Europa under ett reellt hot. Detta bekräftar historien med planerade eller lyckade jihadistiska dåd i bland annat Madrid, London, Stockholm, Köpenhamn, Paris och nu Bryssel. På så sätt konstruerar de svenska medierna den diskurs vilken, oemotsagd, definierar terrorn som en oberäknelig kraft, redo att slå till när som helst – och var som helst. Hela Europa blir en jihadistisk måltavla, och Sverige står inte utanför det hotet. Detta kommer jag till senare.

Anledningen till en frånvaro av en motdiskurs är politics of fear och det symbiotiska förhållandet mellan medierna och politikerna (liksom terrorexperterna, vilka jag återkommer till senare). Normaliseringen av terrorismen och det medföljande hotet blir ett verktyg för att kontrollera medborgarna,

samtidigt som terrorismens är en presumtiv ackumulator för opinionsbildning i frågan om hur den ska bekämpas. Medier och politik existerar genom politikens medialisering i en symbios där medieinstitutionen är en eftertraktad arena för den politiska opinionsbildningen. Symbiosen gör sig också tydlig i medierna genom det stora utrymme politikerna ges för att fördöma dåden och påtala hotet. Detta tyder på att mediernas villkorade makt i denna process har inskränkts något: medierna behöver uttalanden från organiserade, politiska källor för att ge hoten legitimitet och skapa säljande rubriker. Nedanstående rubrik är hämtad från SVT (22 mars):

”Löfven: ’IS måste bekämpas med *våld* – det enda som biter”

Möjligheten att foga den svenska statsministerns namn till en sådan dramatisk, och drastisk, rubrik ger texten mer tyngd då Stefan Löfven är en av dem som kommer att hantera hotet. I det material jag har studerat ges nitton högt uppsatta politiker (bland annat EU-parlamentariker, ministrar och riksdagsledamöter) utrymme att kommentera dåden. Flera av dessa nitton, till exempel Belgiens premiärminister Charles Michel och Stefan Löfven, används i ett stort antal artiklar. Dessutom använder SVT (22 mars) olika politikers tweets⁷ som källor i sin rapportering. Jag kommer sedermera diskutera huruvida politikens medialisering uppvisar tecken på att röra sig mot en mediernas politisering i slutdiskussionen.

Även om förtroendet för myndigheter och politiker sjunker, vilket jag visat tidigare, finns inte mycket annat att förlita sig på: jag kan inte själv gå ut på gatorna och på måfå ”bekämpa” terrorismen. Vi måste helt enkelt förlita oss på politikernas förmåga att hantera problemen. Människor vet det, och det samma gäller för politikerna – vilka kan föra en politics of fear-orienterad agenda. Den hotbild som proklamerats av politikerna får också uppbackning från andra organiserade källor såsom terrorforskare. Framförallt Magnus Ranstorp, Magnus Norell och Hans Brun används flitigt av medierna. När en terrorforskare, och således expert på området, säger att ”det pågår ett krig” (Magnus Norell: DN, 23 mars) blir hotbilden svår att värja sig mot. I detta fall är inte bara medieinstitutionen och politiken centrala aktörer i utformningen av

⁷ En tweet är ett kort blogginlägg om max 140 tecken på det sociala mediet Twitter.

politics of fear utan också experterna inom området terrorism. Bland många andra har Furedi (2005) och Altheide (2002; 2006b) beskrivit mediernas och politikernas samspel för utformandet av en politics of fear-retorik, men empirin visar också att terrorforskarna – experterna – har en central roll och att dessa aktörer skapar ett slags trojka av konsensus. Detta gör också att avsaknaden av motdiskurs blir ännu tydligare, och experternas legitimering av hotet gör det mer reellt.

Att hela Europa skulle vara terrorismens måltavla ger det enda amerikanska uttalandet (från Utrikesdepartementet i Washington) också uttryck för:

”Terroristgrupper fortsätter att planera attacker i hela Europa, mot sportevenemang, turistattraktioner, restauranger och transporter” (DN, 24 mars).

Amerikanska UD avråder amerikanska medborgarna från att resa till Europa på grund av det rådande terrorhotet – vilket ger tydliga politics of fear-implikationer: om amerikanska UD avråder amerikanska medborgare att *ens* åka till Europa – hur hotade är då inte de europeiska medborgarna som har sin vardag i en miljö där ”terroristgrupper fortsätter att planera attacker i hela Europa”.

Då attackerna beskrivs som attacker mot Europa, står inte heller Sverige utanför hotbilden. Ett (om än misslyckat) jihadistiskt terrordåd har redan inträffat i Stockholm. Ett par av de terrorister som var inblandade i Brysseldåden hade kopplingar till Sverige och således gestaltas hotbilden mot Sverige som reell:

”Sverige står inte på något vis utanför denna kris. Jihadistiska nätverk har förgreningar i Sverige, och IS har säkerligen svenska måltavlor. Hittills har Sverige varit förskonat från ett större terrordåd. Ingen vet hur länge till” (DN, 23 mars)

”Jag tror att det finns individer här (i Sverige) som ligger och häckar och är redo att utföra dåd i morgon” (Magnus Ranstorp, terrorforskare: Aftonbladet, 24 mars)

”Kan självmordsbombare massdöda oskyldiga kvinnor och män på Arlanda? Ja, de kan de sannolikt. Ingenting vägande talar emot det” (Aftonbladet, 23 mars)

”Det visar bara att Sverige är del utav Europa om det nu är någon inte har fattat det än och att det här är ett europeiskt problem som även innefattar oss” (SVT, 24 mars)

Hotbilden kan här sägas bestå av två steg: 1. Europa och 2. Sverige. Med tanke på de många svenskar som arbetar i Bryssel, företrädesvis med politiska åtaganden, och profileringen av attackerna som en attack mot demokratin, är Sverige också drabbat. Efter attackerna mot Paris i november 2015 höjde också Säpo nivån för terrorhot till en historiskt hög fyra på en femgradig skala. Denna höjning kan ses som en av de kontrollmekanismer som politics of fear innefattar – att det skedde en rad terroråd i Paris borde inte per automatik generera en plötsligt högre hotbild mot Sverige.

Poängen här är att påminna att ett offer inte bara är någon som personligen drabbats av ett dåd. Offerstatusen är så att säga öppen för alla som lever i en symbolisk verklighet präglad av en diskursiv rädsla; alla är potentiella offer. Av den paranoida rädsla som präglar hotbildens uppfattning, vilken är tydlig i den amerikanska diskursen, finns också spår i den svenska diskursen – och samhället. En artikel i Aftonbladet (25 mars) med rubriken ”Bombgruppen har kallats in” handlar om ett persontåg som längs med stambanan evakuerats utanför Katrineholm, då några resenärer pratat på ett sätt som oroade andra resenärer. Därför larmade tågpersonalen polisen – med följderna att nationella bombskyddet evakuerade och genomsökte tåget, medan räddningsfordon stod beredda (på det värsta) en bit bort. Culture of fear kan inte exemplifieras mycket tydligare än så här.

5.2.2 Terrorismen tar inte rast

Den hotbild som har redovisats ovan gestaltas utan tecken på att de jihadistiska terroråden plötsligt skulle upphöra, vilket också ingenting i dagsläget tyder på (Napoleoni, 2015). Således kommer den hotbildspolitik (Nohrstedt, 2010) som politics of fear skapar, där mer (som i detta fall) eller mindre kända hot uppmärksammas, att fortsätta en tid framöver:

”Det enda vi säkert vet är att terrorn kommer att fortsätta skörda offer i Europa” (Aftonbladet, 23 mars)

”Terrorhotet växer hela tiden och har hemskt nog blivit det nya normala. Något vi tvingas leva med under mycket lång tid” (Aftonbladet, 23 mars)

”Får fortsätta att leva med rädslan för nya attentat – liksom övriga Europa [...] Kanske är det här den nya världen vi får leva i” (Magnus Ranstorp, terrorforskare: Aftonbladet, 23 mars)

”Det här hade kunnat hända i vilken stad som helst egentligen. Det hade kunnat vara i Göteborg, där jag kommer ifrån” (Ebba: SVT, 25 mars)

Hotbildspolitiken relaterar till en konstruktion av identiteter och identitetskonflikter. Den betydande vikten av culture of fear i ett hotsamhälle gör inte bara riskerna mer allvarliga än i tidigare samhällen, utan skapar också en uppfattning om ”de andra” som ett hot. Denna identitetskonstruktion, liknande den Merskin (2004) belyser, leder till ökade spänningar mellan sociala stratum och etniska grupper i samhället. Sådana spänningar kan också spela de extremistiska grupperna i händer. IS målsättning är att slå in en kil mellan muslimer och övriga européer i ett led att göra dem mogna för radikaliserings, och får dem att strida för sin önskan om ett återuppståndet kalifat i Mellanöstern (Napoleoni, 2015). Desto mer utbredd denna culture of fear, ackompanjerad av politics of fear och hotsamhället, blir, desto större är också risken att de europeiska muslimerna – vilka har lika lite inblandning i dessa dåd som alla andra européer – misstänkliggörs och marginaliseras. Detta leder till ökad radikaliserings, vilket torde leda till fler terrordåd – och historien återupprepas.

5.2.3 Sammanfattning

Diskursen visar tydligt att det finns en hotbild mot hela Europa, och därmed mot Sverige. Definitionen av hotbilden mot Europa har demokratiska förtecken, och demokratin, öppenheten och det fria livet är det som hotas. Här finns likheter med den amerikanska diskursens definition av 11 septemberattackerna som en attack mot ”oskyldiga amerikaner”. Användandet av organiserade, politiska källor är utbrett i medierna, och ger politikerna en utmärkt arena för en politics of fear-agenda. Det råder en frånvaro av en motdiskurs, vilket beror på mediernas, politikernas och terrorexperternas symbiotiska förhållande.

5.3 Den amerikanska diskursens globalisering

Medierapporteringen är influerad av den globaliserade amerikanska mediediskursen om terrorism på det sätt som Manchanda (2010) och Dente Ross & Roy (2013) påvisar. Diskursen bär amerikanska förtecken i det avseendet att den kollektiva mediekonstruktionen av terrorismen överskrider en viss terrorhändelse, nationsgräns och tid för att definiera vad terrorismen är och inte är. Det finns dock skillnader mellan diskursena som kan förklaras av den nationella kulturen (Dente Ross & Roy, 2013).

I den amerikanska diskursen presenteras inte terrorism som en form av extrem protest mot sociala orättvisor, dominerande grupper, kulturer och ideologier, men som en handling genomförd av avskyvärda galningar och fanatiker (Manchanda, 2010). Här är den svenska mediediskursen relativt snarlik, även om terroristerna inte fullt ut beskrivs som galningar och fanatiker utan, som jag tidigare visat, som aktörer med expertis och disciplin. Dock finns det en tydlig likhet i konstruktionen av en allmän rädsla för ”effekt utan orsak” samt en särskild retorisk struktur av radikaliserings som gör alla medborgare sårbara, och dåden oförutsägbara.

Efter 11 septemberattackerna drogs historiska paralleller till Pearl Harbor och Kalla kriget i rekonstruktionen av det som Jackson (2005) kallar ett krigsnarrativ. Genom denna konstruktion gjordes attackerna till ”an act of war” (Jackson, 2005), en gestaltning där den naturliga följderna blir en motaktion av samma magnitud och karaktär. Även Brysseldåden beskrivs i varierande termer av krig. Här återfinns även en referens till de krig som USA initierade efter 11 septemberattackerna. Denna referens visar på den motsättning som finns till den krigsinfluerade amerikanska diskursen, men tyder också på att krigsinfluensen är närvarande i den svenska diskursen oavsett om diskursen rymmer en önskan eller inte om krigsinsatser.

”Terroristerna slog till mot Bryssel men har hela Europa som mål. Det är *krig* och alla måste delta med alla tillgängliga medel” (François Hollande, Frankrikes president: SVT, 22 mars)

”Det pågår ett *krig*” (Magnus Ranstorp, terrorforskare: DN, 23 mars)

”Det är å ena sidan USA med sina vansinniga *krig* i Mellanöstern [...]” (DN, 24 mars)

”Säpo oroas över att återvändarna, *krigstränade* och radikaliserade, ska begå terrorbrott i Sverige” (DN, 24 mars)

”Det detonerar bomber i våra städer: *hur kan det inte betraktas som ett krig?*” (DN, 27 mars)

”Staden är en *krigszon*. Det går inte att vända på huvudet utan att se vapnen i händerna på polisen och militären” (Aftonbladet, 23 mars)

”[...] psykologisk *krigföring* från IS” (Magnus Ranstorp, terrorforskare: Aftonbladet, 24 mars)

”Från franskt håll uttalades att det som nu rådde var ett *krig* mellan IS och Europa” (SVT, 23 mars)

”Det är en *krigszon*” (SVT, 24 mars)

Även IS-aktörerna beskrivs som krigare eller krigstränade (DN & Aftonbladet, 24 mars). Till skillnad från den amerikanska diskursen är det dock inte givet att *repliken* på terrordåden är krig. Just det amerikanska kriget mot terrorism, vilket iscensattes efter 11 septemberattackerna, ses som en lärdom av att krig inte kategoriskt är det mest effektiva eller hållbara svaret på terrorism. Istället ligger fokus på hur radikaliseringen av europeiska muslimer ska förhindras. Precis som gestaltningen av terroristerna, vilken jag tidigare beskrivit som grundad i social problematik snarare än i ren ondska, är gestaltningen av ”kriget” främst representativ för själva dåden och dess verkan. Det råder konsensus om att förhastade krigsinsatser riskerar att leda till ännu fler terrordåd – och en ännu mer långtgående segregering och ett bredare misstänkliggörande av europeiska muslimer, vilket skulle spela IS i händerna och göra ännu fler europeiska muslimer mogna för radikalisering.

Mediediskursen ger uttryck för att uthålligt, långsiktigt och proaktivt arbete är det bästa sättet för att minska IS inflytande och därmed presumtiva terrordåd. Det finns en krigsliknelse förankrad i Brysseldådens utförande som i stort påminner om den amerikanska diskursen, men det givna svaret i den svenska

diskursen är emellertid inte ett "war on terrorism" som i den amerikanska diskursen. Dock finns det tecken på att krig är ett möjligt svar, vilket jag ovan beskrivit genom Stefan Löfvens uttalande om att våld är det enda som biter på IS. Ett sådant uttalande kan inte tolkas på något annat sätt än att det våld Löfven här åsyftar är synonymt med militära insatser och i förlängningen ett oundvikligt krig.

Den diskursiva alienationen av terroristerna är i den svenska diskursen mycket liknande den som återfinns i den amerikanska diskursen. Alienationen förstärker "deras" missnöje mot "oss", vilket innebär att den diskursiva terrorcykeln sluts och den amerikanska diskursen införlivas. Skillnaden är emellertid att den svenska mediediskursen inte spiller över "vi" och "dem"-retoriken på oskyldiga muslimer på det sätt som den amerikanska diskursen gör.

I Brysseldådens fall, precis som i den amerikanska diskursens fall, genererar terrordåden genom mediediskursen en känsla av samhörighet. I den amerikanska diskursen är den nationella känslan av samhörighet väldigt tydligt, vilket den också delvis är i den svenska diskursen. Med tanke på EU-samarbetet har den svenska diskursen också ett stort mått av unionssamhörighet, där terrorismen görs till hela Europas angelägenhet.

5.3.1 Sammanfattning

Det finns liknande drag mellan den svenska och den amerikanska diskursen. Det som dåden attackerar uttrycks liknande: demokratin och att attackerna är specifikt riktade mot Europa respektive USA. Krigsliknelser finns i de båda diskurserna, men det råder konsensus om att krig är den enda repliken i den amerikanska diskursen. Den svenska diskursen beskriver attackerna som krigshandlingar på samma sätt som den amerikanska diskursen gör, men i den svenska diskursen är det inte lika självklart att svaret på attackerna är krigsinsatser – men det finns vissa tecken på att det ändå är ett nödvändigt ont för att få bukt med terrorismen. I den amerikanska diskursen beskrivs terroristerna som rena barbarer, medan de i den svenska diskursen beskrivs något försiktigare och mer som resultatet av social stratifiering och utanförskap. Här är det tydligt att framställningen av terroristerna är avhängig för vilka

motåtgärder som anses krävas, och att socioekonomiska och sociokulturella förklaringsmekanismer till radikaliseringsprocessen ger en mindre upptrissad diskussion.

6 Slutdiskussion

I slutdiskussionen kommer jag att föra upp de mest intressanta mönstren jag har funnit i resultatet och analysen. Jag kommer bland annat att diskutera hur en culture of fear kan leda till prövningar på demokratin. Därefter kommer jag att summera frågeställningarna och presentera mina slutsatser. Avslutningsvis presenteras förslag på vidare forskning.

6.1 Politics of fear och relationen mellan politiken, medierna och terroristerna

Diskursen står oemotsagd, utan motdiskurs. Det är tydligt att medierna, politikerna och terroristexperterna agerar med ömsesidigt intresse, vilket inte lämnar utrymme för några andra tolkningar än de som görs: hotbilden mot Europa är stor, och vi har alla anledning att känna oss rädda och hotade. Denna treenighet gör sig tydlig i de uttalanden som politikerna och terrorexperterna gör, och det faktum att medierna ger dem stort utrymme för detta ändamål.

Sett till hur sällan det trots allt sker terrordåd i Europa, om än att de har ökat de senaste åren i takt med att IS har stärkt sin organisation, är hotbilden överdriven. Även om den är överdriven har diskursen lyckats normalisera terrorismen till ett ständigt närvarande fenomen – terrorn har blivit ett hot som ”loopar”. Att normalisera terrorismen visar också den kraft som finns bakom politics of fear-retoriken och att politikerna är beroende av medierna i det avseendet. Samtidigt är medierna också centrala för terrororganisationerna då terroristerna behöver en kanal för att kommunicera det budskap som är förankrat i attackerna till omvärlden. Utan en omfattande medierapportering om terrordåden förlorar dåden till viss del sina syften.

Om politikens medialisering är det begrepp som förklarar maktförhållandet mellan medierna och journalisterna, är terrorismens medialisering en presumtiv ekvivalent för förhållandet mellan medierna och terrorismen. Terrorismen behöver mediernas agiterande rapportering; den behöver politikernas förkastelse; den behöver de blodiga detaljerna och det bestialiska sättet att urskillningslöst mörda oskyldiga människor. Louw (2010) menar att ytterst befinner sig terrorister – liksom politiker – i en kommunikationsfär. Liksom politiska aktörer står också terroristerna inför en medialiserad politisk

process – terroristerna har, liksom politikerna, budskap att sälja in och framgången av detta säljande beror i hög grad på den symboliska framställning – något som kan liknas vid PR-arbete (Louw, 2010).

Genom en sådan rapportering ökar terroristernas chans att nå sina syften – att slå in en kil mellan de europeiska muslimerna och övriga européer, inskränka toleransen och få den europeiska gemenskapen att misstänkliggöra och förskjuta muslimer tills de når gränsen för en möjlig radikalisering. Det är genom denna process, att vända västvärlden mot dess muslimska medmänniskor, IS hoppas kunna återskapa kalifatet.

Å andra sidan behöver, cyniskt nog, också politiken terrorismen och dess dåd. En del av politics of fear-retoriken är ett led i en manipulation av hot som är svåra att greppa för befolkningen, till exempel derivative fear. Ett skickligt användande av sådan retorik kan skapa en culture of fear av väldigt abstrakta hot, och den ökande culture of fear har i grunden inte så mycket med reella hot att göra. Med terrorismens normalisering följer dock ett hot som i hög grad, om än överdrivet, är ett reellt hot. När hoten blir verkliga och inte behöver manipuleras leder det till att politics of fear-retoriken blir än kraftigare och effektfullare. Retorikens fokus behöver inte längre uppehålla sig vid manipulationen av hoten – utan bara vid hotens magnitud, och hur de ska bekämpas. Således leder en ökad terrorverksamhet till en mer vittgående möjlighet för politisk makt. I medierapporteringen är det också ställt bortom rimligt tvivel att befolkningen är medveten om terrorismens närvaro i samhället. Ingen – källor, journalister, politiska kommentatorer, debattörer – uttrycker förvåning över Brysseldåden. Terrorismen är sålunda ett hot som inte behöver manipuleras, utsmyckas eller göras abstrakt för att det ska få människor att känna sig osäkra och utsatta. Det är naket, konkret våld vars hot alla är medvetna om.

Som jag tidigare har nämnt finns det anledning att diskutera om politiken i dag verkligen är medialiserad på det sätt som den av föregående teoretiker beskrivits (bl.a. Strömbäck, 2009). Gällande terrordåd hävdar jag att förhållandet är mer omvänt och således kan benämnas som mediernas politisering. Som tidigare nämnts behöver medierna vid sådana händelser som terrordåd

organiserade källor för att befolka texterna och politikerna behöver själva inte sälja in ett redan klart budskap. SVT:s användande av politikernas tweets som källor tyder på att journalisterna själva söker efter uttalanden från politikerna och att politikerna alltså inte behöver uppsöka journalisterna för att uttala sig i medierna. Med en alltmer divergent mediepublik slåss medierna om publikens uppmärksamhet och initiativet ligger således mer hos journalisterna än hos politikerna. Att medierna har internaliserat politics of fear-retorik tyder också på att den politiska institutionen influerar medieinstitutionen och (oemotsagd) kan kommunicera sin agenda till publiken.

Politiken i dag är inte medialiserad på det sätt som den tidigare påstått vara – men samtidigt är tendenserna inte så starka att medierna skulle ha politiserats över hela spektret. Men som jag nämnt ovan är medierna i terrordiskursen politiserade.

6.2 Culture of fear som demokratiskt problem

Altheide (2002) hävdar att rädslan underminerar rättvisan. Alla förtryckande samhällen – särskilt i modern tid – är sprungna ur en rädsla för ”de andra” och denna rädsla motiverar grymheter för att ta uti med hoten (Altheide, 2002). Konkreta faror som isolerade händelser kan var för sig hanteras, men den problematik som kommer med en discourse of fear och en culture of fear är att en utbredd rädsla inte kan hanteras på samma vis (Altheide, 2002). Culture of fear, discourse of fear och politics of fear och dessas utbredning, som jag har presenterat i uppsatsen, är problematiska för samhället genom de vägarna av misstänksamhet och osäkerhet de tar. Terrorismen framställs som en växande cancersvulst på den demokratiska samhällskroppen. Men i kölvattnet av hotens projicering, och de implikationer som medföljer i form av misstänkliggörande, uppstår en viktig fråga: är också användningen av rädsla i diskursen ett demokratiskt hot? Jag hävdar att i förlängningen är en intensifierad culture of fear ett demokratiskt problem. Hur terrordåd och terrorhot hanteras går hand i hand med den framtida förekomsten av dåd. Om de västerländska reaktionerna blir som de jihadistiska organisationerna önskar, med ett – på sikt – mer eller mindre förskjutande av de muslimska européerna, riskerar vi befinna oss i en snabbt nedåtgående spiral: radikaliseringen ökar, de jihadistiska organisation-

erna rekryterar fler europeiska muslimer, vilket leder till fler terrordåd – vilket i sin tur leder till ännu större marginalisering och stereotypisering och sedan börjar en ny våg av ökad radikaliserings. Detta scenario är likt den risk som Richards (2007) formulerar och visar på vikten av rationellt handlande för att bekämpa terrorismen. Terrorismen inriktar sig på den västerländska liberala demokratin – vår politiska och ideologiska kärna. Friheten och öppenheten slås aggressivt om vakt i medierapporteringen, och frågan är då om vi själva är kapabla att stå upp för dessa ideal genom att inte huvudlöst kasta oss in i en så djup skymfning för demokratin som ett fullskaligt krig? Och vad är skillnaden mellan den amerikanska närvaron i Mellanöstern i syfte att ”sprida demokrati” (Napoleoni, 2015) och IS önskan att skapa ett kalifat med historisk förankring. Både USA och IS motiverar sina ockupationer med ett högre ideologiskt syfte – med skillnaden att de amerikanska idealen är västerländska, och således de ”rätta”. Dessa ideal tenderar att unisont bli de enda sanna i takt med att rädslan för ”de andra” växer i en culture of fear pådriven av politics of fear.

6.3 Slutsatser

För att rekapitulera vill jag först påminna om de frågeställningar som initialt presenterades i uppsatsen:

1. Hur samspelar den svenska mediediskursen om terrorism med teorier om hotsamhället, culture of fear samt politics of fear?
2. Hur skiljer sig den amerikanska terrordiskursen från den svenska terrordiskursen?

Den första slutsatsen är att politics of fear- och culture of fear-retoriken är omfattande i den svenska mediediskursen om terrorism. Medierna, politikerna och experterna inkorporerar ett hotsamhälle som går bortom det ”traditionella” hotsamhället och vrids upp av politics of fear: i det tidigare hotsamhället var hoten abstraktare och krävde mer politisk manipulation. I dagens diskurs är hoten så pass närvarande att de inte behöver förklaras. Detta nya hotsamhälle bärs också upp av en culture of fear som, liksom hotsamhället, har accelererat. Terrorismen har blivit ett normaliserat inslag i den europeiska vardagen och terrordiskursen saknar en motdiskurs, vilket förklaras av den hotkonsensus som

råder mellan medier, politiker och experter – men även mellan en majoritet av de vardagskällor och ”vanliga” människor som intervjuas i samband med dåden.

Den andra slutsatsen är att den svenska diskursen i vissa avseenden överensstämmer med den amerikanska diskursens globalisering. Den stora skillnaden i diskurserna emellan återfinns i framställningen av terroristerna: den amerikanska diskursen framställer terroristerna som ondskan själv, medan den svenska diskursen har en något mildare framtoning och betonar den socioekonomiska problematiken med segregering och utanförskap. Det som terror-dåden attackerar uttrycks väldigt liknande: demokratin, och att attackerna är specifikt riktade mot Europa respektive USA. Krigsliknelser finns i de båda diskurserna, men det råder konsensus om att krig är den enda repliken i den amerikanska diskursen. Den svenska diskursen beskriver attackerna som krigshandlingar på samma sätt som den amerikanska diskursen gör, men i den svenska diskursen är det inte lika självklart att svaret på attackerna är krigsinsatser – men det finns vissa tecken på att det ändå är ett nödvändigt ont för att få bukt med terroristerna. Den största, och övervägande, likheten är politics of fear-retoriken och det sätt befolkningen gestaltas som ett kollektiv av potentiella offer, där ingen går säker.

6.4 Förslag på vidare forskning

Det accelererande hotsamhälle och dess prägel av politics of fear och culture of fear är intressant i ett demokratihänseende. Normaliseringen av terrorismens europeiska närvaro är sprungen ur en retorik där alla är potentiella offer för den jihadistiska terrorn. Att undersöka hur denna retorik påverkar hur de europeiska muslimerna uppfattas över tid är intressant just ur ett demokratiperspektiv. Leder den alltmer omfattande hotbilden till den misstänksamhet som teoretikerna pekar på (bl.a. Merskin, 2004), eller sluter den europeiska befolkningen upp bakom de miljoner europeiska muslimer som inte har någonting med dåden att göra? Om vi ska tro medierapporteringen kommer fler dåd att ske – och medierna har sannolikt rätt. Kommer politikernas retorik bli tuffare och gå än mer åt det amerikanska hållet när nästa och därefter ytterligare nästa terrordåd sker på europeisk mark? Hur följs de demokratiska värdena när de så brutalt utmanas?

Dessa frågor är – i mer konkretiserad form – möjliga utgångspunkter för vidare forskning inom området.

Referenser

Tryckta referenser

Altheide, David L. (2002). *Creating Fear – News and the Construction of Crisis*. New York: Walter de Gruyter.

Altheide, David L. (2006b). *Terrorism and the Politics of fear*. Oxford: AltaMira Press.

Bauman, Zygmunt. (2006). *Liquid Fear*. Cambridge: Polity Press.

De Swaan, Abram. (2003). *Mänskliga samhällen*. Lund: Arkiv förlag.

Ekström, Mats. & Larsson, Larsåke. (red.) (2013). *Metoder i kommunikationsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Esser, Frank. & Strömbäck, Jesper. (red.) (2014). *Mediatization of Politics – Understanding the Transformation of Western Democracies*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Fairclough, Norman. & Wodak, Ruth. (1997). Critical Discourse Analysis. I van Dijk, Teun Adrianus (red). *Discourse as Social Interaction. Discourse studies: A multidisciplinary introduction. Vol 2*. London: SAGE, 258-284.

Furedi, Frank. (2005). *Politics of Fear*. London: Continuum International Publishing Group.

Hart, Christopher. (2010). *Critical Discourse Analysis and Cognitive Science*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Jackson, Richard. (2005). *Writing the War on Terrorism – Language, Politics and Counter-terrorism*. Manchester: Manchester University Press.

Louw, Eric. (2010). *The Media & Political Process*. 2. uppl. London: SAGE Publications.

Napoleoni, Loretta. (2015). *Islamiska staten*. Lidingö: Fri Tanke Förlag.

Nohrstedt, Stig-Arne. (red.) (2010). *Communicating risks towards the threat society?* Göteborg: NORDICOM.

Palm, Göran. (2002). *I nationens och marknadens intresse: journalister, nyhetskällor och EU-journalistik*. Göteborg: JMG.

Richards, Barry. (2007). *Emotional Governance: Politics, Media and Terror*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Rosengren, Karl Erik. (2002). *Sociologisk metodik*. Malmö: Liber.

Starrin, Bengt. & Svensson, Per-Gunnar. (red) (1996). *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Strömbäck, Jesper. (2009). *Makt, medier och samhälle: en introduktion till politisk kommunikation*. Stockholm: SNS förlag.

Vetenskapliga tidningsartiklar

Altheide, David L. "Terrorism and the Politics of Fear." *Cultural studies ↔ critical methodologies* 6.4 (2006a): 415-439.

Altheide, David L. "The mass media and terrorism." *Discourse & Communication* 1.3 (2007): 287-308.

Anufrienko, Svetlana Viktorovna. "The modern terrorism, the media and the democracy." *World Applied Sciences Journal* 27.2 (2013): 293-296.

Manchanda, Rita. "Media-Mediated Public Discourse on 'Terrorism' and Suspect Communities." *Economic and Political Weekly* (2010): 43-50.

Merskin, Debra. "The construction of Arabs as enemies: Post-September 11 discourse of George W. Bush." *Mass Communication & Society* 7.2 (2004): 157-175.

Nord, Lars W., and Jesper Strömbäck. "Making sense of different types of crises: A study of the Swedish media coverage of the terror attacks against the United States and the US attacks in Afghanistan." *The International Journal of Press/Politics* 8.4 (2003): 54-75.

Roy, Sudeshna, and Susan Dente Ross. "The circle of terror: strategic localizations of global media terror meta-discourses in the US, India and Scotland." *Media, War & Conflict* 4.3 (2011): 287-301.

Elektroniska referenser

Dagens Nyheter, 2016: Om oss (2016a)

<http://info.dn.se/info/om-oss/>

(Hämtad 2016-04-12)

Dagens Nyheter, 2016: Publicistisk målsättning (2016b)

<http://info.dn.se/info/om-oss/dns-publicistiska-uppdrag/>

(Hämtad 2016-04-12)

The Atlantic 2016: An Anti-ISIS Summit in Mecca (2015)

<http://www.theatlantic.com/international/archive/2015/02/ISIS-summit-Islam-Obama/386303/>

(Hämtad 2016-05-09)

Sveriges Television, 2016: Vi gör tv om alla och för alla (2016a)

<http://www.svt.se/omsvt/fakta/kort-fakta-om-svt>

(Hämtad 2016-04-12)

Sveriges Television, 2016: SVT ägs av en stiftelse (2016b)

<http://www.svt.se/omsvt/fakta/public-service/vem-ager-public-service>

(Hämtad 2016-04-12)

Wikipedia, 2016: Aftonbladet (2016)

<https://sv.wikipedia.org/wiki/Aftonbladet>

(Hämtad 2016-04-12)

Bilagor

Bilaga A: Aftonbladet

- ”Experterna: ’det är hämnd” (23 mars)
- ”Löfven: Det slår mot det demokratiska navet i Europa” (23 mars)
- ”Beredda ge sig på allt och alla” (23 mars)
- ”Frestande att gå i jihadisternas fälla” (24 mars)
- ”Terrorister från IS finns i Sverige” (24 mars)
- ”Deras mål är att döda så många som möjligt” (24 mars)
- ”Mästare’ på bomber” (24 mars)
- ”Bombgruppen har kallats in” (25 mars)
- ”Svenska My, 30, dog efter terrordåden” (28 mars)

Bilaga B: Dagens Nyheter

- ”Löfven: ännu fler åtgärder krävs” (23 mars)
- ”Tårar och beslutsamhet efter dåden” (23 mars)
- ”Det vi hade fruktat har nu inträffat” (23 mars)
- ”De tre går in – sedan sprängs bomberna” (23 mars)
- ”Terrordåden kan vara hämnd” (23 mars)
- ”Brysselborna vägrar låta sig skrämmas” (23 mars)
- ”Säpo väljer att inte höja Sveriges hotnivå” (23 mars)
- ”Ett sällsynt problematiskt läge för Europa” (23 mars)
- ”Bryssel är själva sinnebilden för idén om vänskap mellan forna dödsfiender” (23 mars)
- ”Oro hos svenska muslimer efter dåden” (24 mars)
- ”Bryssel i tårar, men mitt i sorgen finns en upprorskänsla: ’Attackerna får inte döda vårt sätt att leva” (24 mars)
- ”Ingmar Nevéus: IS-attacken i Bryssel ett medvetet slag mot Europas nervcentrum” (24 mars)
- ”Krönika: Det är vårt ansvar att välja oordningen, festen, skönheten” (24 mars)
- ”Spåren leder till Sverige” (24 mars)
- Ledare: ”EU måste jaga ihop” (25 mars)
- ”Belgiens ledare under hård press” (25 mars)
- ”IS blodiga attacker genomtänkta drag” (26 mars)

”Rotlösheten både styrka och svaghet i sorgens Bryssel” (27 mars)

Bilaga C: Sveriges Television

”Löfven: ’en attack mot demokratiska Europa” (22 mars)

”Löfven: ’IS måste bekämpas med våld – det enda som biter” (22 mars)

”Säkerhetsnivån skärps i hela Europa” (22 mars)

”Rolf Fredriksson i Bryssel: ’Så grymt, så brutalt” (22 mars)

”Ögonvittnen: ’Hela huset skakade” (22 mars)

”Större oro för attentat i Sverige” (23 mars)

”Sandrine’ hamnade mitt i terrorn på tunnelbanan” (24 mars)

”En utmaning för Europa – och världen” (24 mars)

”Det kunde varit vi” (24 mars)

”Uppgifter: Belkaid var befälhavare för terrorcell” (25 mars)